

INFORME

L'Educació pel Desenvolupament a l'Educació Superior

ACUP ASSOCIACIÓ
CATALANA
D'UNIVERSITATS
PÚBLIQUES

L'Educació pel Desenvolupament a l'Educació Superior

*Tendències i experiències en l'àmbit internacional i implementació
a les universitats públiques catalanes*

Setembre 2017

Aquest informe ha estat realitzat des de l'Àrea de Cooperació i Educació per al Desenvolupament de la Fundació Autònoma Solidària de la Universitat Autònoma de Barcelona i de l'Associació Catalana d'Universitats Públiques:

Rita Villà Taberner (directora)

Nadja Gmelch

Estel Peix Feliu

Jordi Prat Fernández

El document forma part del projecte Educació per al Desenvolupament a la Universitat (ESDU) finançat per l'Ajuntament de Barcelona. També ha rebut el suport de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament.

Aquest document s'ha elaborat a partir dels següents informes: L'EpD a l'educació superior: tendències i experiències a l'àmbit internacional. Coneixent el marc de referència global (maig 2016) i L'EpD a l'educació superior: implementació a les universitats públiques catalanes (maig 2016)

Sumari

1. Introducció	7
1.1. Metodologia	8
1.2. Estructura del document	11
2. Definicions d'EpD a escala internacional. Què entenen per EpD els diferents organismes	12
2.1. EpD i universitats	12
2.2. Educació per al Desenvolupament Sostenible	13
2.3. Objectius de Desenvolupament Sostenible	14
2.4. Responsabilitat Social Universitària	15
3. Experiències vinculades a l'EpD a escala internacional	17
4. Línies generals de les diferents iniciatives internacionals: implicacions per les universitats catalanes	22
5. Descripció i enllaç de les diferents iniciatives comentades	25
5.1. Alianza de Redes Iberoamericanas para la Sustentabilidad y el Ambiente (ARIUSA)	25
5.2. CASE. Competencies for a Sustainable Socio-economic Development	25
5.3. Centre per a una Universitat Sostenible	26
5.4. Copernicus Alliance	26
5.5. Global Action Programme on ESD (GAP)	27
5.6. Global Universities Partnership on Environment and Sustainability (GUPES)	28
5.7. Higher Education Associations Sustainability Consortium (HEASC)	29
5.8. HEFCE's Sustainable Development Framework	29
5.9. Higher Education Sustainability Initiative (HESI)	30
5.10. International Association of Universities (IAU)	30
5.11. International Conference on Higher Education for Sustainable Development: Higher Education Beyond 2014	31
5.12. International Sustainable Campus Network (ISCN)	32

5.13. Nordic Sustainable Campus Network (NSCN)	32
5.14. The Platform for Sustainability Performance in Education	33
5.15. Principles for Responsible Management Education (PRiME)	33
5.16. RCE Network. Education for Sustainable Development.....	34
5.17. Sostenibilitat a la Universitat de Zuric.....	34
5.18. Sostenibilitat a la Universitat de Gloucestershire	34
5.19. Sustainable Development Knowledge Platform.....	35
5.20. Sustainable Development Solution Network (SDSN)	35
5.21. The Sustainability Literacy Test.....	35
5.22. University Educators for Sustainable Development (UE4SD).....	36
6. EpD als estudis de postgrau de les universitats catalanes.....	37
7. EpD en la recerca de les universitats catalanes	41
7.1. Iniciatives des de la universitat i per a la universitat	42
7.1.1. Càtedra DOW/URV de desenvolupament sostenible	43
7.1.2. Educació per al desenvolupament de la Universitat (ESDU)	43
7.1.3. Global Dimension in Engineering Education (GDEE)	44
7.1.4. University Meets Social Responsibility (UNIBILITY)	45
7.1.5. University Educators for Sustainable Development (UE4SD).....	45
8. La Responsabilitat Social Universitària com a estratègia institucional	46
8.1. Normatives vinculades a la responsabilitat social universitària.....	48
8.2. Responsables de responsabilitat social universitària a les universitats	50
8.3. La responsabilitat social universitària de la política a la docència.....	53
9. Oportunitats i reptes.....	55
9.1. On som	55
9.2. Possibilitats de treball.....	56
10. Referències bibliogràfiques.....	59

1. Introducció

Les societats actuals són cada vegada més conscients de la necessitat d'una transformació global que aposti de manera clara pel desenvolupament sostenible com a única sortida a la reducció de desigualtats i a la millora del benestar de les persones i dels pobles, tant en l'àmbit local com global. Els moviments cap aquesta direcció es fan evidents en múltiples nivells, des dels grans organismes internacionals fins a les petites entitats locals, malgrat les divergències –i fins i tot contradiccions– que hi pugui haver en les perspectives i els objectius finals entre tots. En aquest sentit, l'àmbit universitari no ha quedat al marge d'aquesta línia, conscient del rol destacat que té l'educació superior en la contribució de la transformació social i el desenvolupament sostenible.

Les universitats catalanes no són alienes a aquestes dinàmiques i ja fa anys que han anat desenvolupant iniciatives en aquesta direcció. Es tracta, però, d'un camí incipient, que necessita veure's enfortit per la coordinació entre institucions i el coneixement de les dinàmiques existents en altres contextos a escala **global**. En el marc d'aquesta lògica, l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament (ACCD) i l'Associació Catalana d'Universitats Públiques (ACUP) van signar l'any 2015 un conveni de col·laboració per al projecte Coneixement per a la transformació social. L'objectiu principal d'aquest projecte és contribuir a fomentar institucions d'educació superior que, a través del seu coneixement, promoguin la transformació social i el desenvolupament sostenible, tant a escala local com mundial. El projecte es basa en dos àmbits principals: l'àmbit local de Catalunya i l'àmbit internacional dels països prioritaris de la Generalitat de Catalunya.

Dins les activitats previstes en l'àmbit català, destaca la creació del grup de treball interuniversitari d'Educació per al Desenvolupament Sostenible (EpDS), que forma part de la comissió de Responsabilitat Social Universitària de l'ACUP i que persegueix els següents objectius:

- » Fomentar la institucionalització de l'EpD a les universitats públiques catalanes
- » Fomentar una visió conjunta de l'EpD en el sistema universitari català
- » Contribuir a crear estructures dins les universitats que facilitin la introducció de l'EpD
- » Fomentar l'establiment d'incentius i sistemes de reconeixement de l'EpD
- » Dissenyar una proposta docent de l'EpD
- » Fomentar l'establiment d'un sistema d'indicadors per a mesurar l'impacte de l'EpD

Una de les activitats inicials d'aquest grup de treball és l'elaboració d'un Pla d'Actuació en EpD d'àmbit català que determini les accions que cal seguir en els propers anys per tal de coordinar els esforços i maximitzar els resultats en la consecució dels objectius proposats. Aquest informe s'elabora com a document base per al treball del pla, amb l'objectiu de recollir les experiències internacionals en funcionament a fi de tenir una visió general sobre l'estat de la qüestió a escala internacional, així com les experiències que s'estan portant a cap en les diferents universitats catalanes i que han d'ajudar-nos a analitzar les oportunitats i les barreres existents en el sistema universitari català en relació al foment de la introducció de l'educació per al desenvolupament sostenible en els estudis formals d'educació superior.

1.1. Metodologia

Aquest informe s'ha elaborat a partir d'una recerca en línia a dos nivells per tal de recollir la informació publicada pels diferents organismes internacionals i les institucions d'educació superior catalanes.

Iniciatives internacionals

Pel que fa a les iniciatives internacionals relacionades amb el desenvolupament sostenible en les institucions d'educació superior, no s'ha elaborat una recerca exhaustiva, sinó que s'ha centrat sobretot a recollir els projectes de les grans plataformes i xarxes internacionals. No es recullen, per tant, iniciatives específiques d'universitats si aquestes no tenen una voluntat d'abast més enllà de la pròpia institució o si no es consideren rellevants pel seu grau de coordinació i compromís i, consegüentment, exemples de bones pràctiques. Aquesta perspectiva, adoptada explícitament un cop iniciada la recerca, respon a diverses constatacions observades durant el període de recollida d'informació.

Actualment, totes les institucions d'educació superior disposen de portals web on expliquen la seva estructura, l'oferta formativa i les prioritats institucionals. En aquests portals web cada cop hi trobem més referències explícites a la voluntat de treball cap al desenvolupament sostenible de les institucions i explicacions de les iniciatives que estan duent a terme en la línia esmentada. Amb tot, el desenvolupament i la tipologia de les informacions publicades difereix enormement entre universitats, de manera que, sense tenir un coneixement directe de les accions que es porten a cap, és molt difícil fer-ne una valoració de l'impacte i les dimensions basant-se només en la informació publicada en línia. Això, sense oblidar que les institucions d'educació superior es compten per

milers arreu del planeta, de manera que es fa molt difícil fer un seguiment acurat de les diferents iniciatives o destacar-ne algunes per davant de les altres amb la certesa d'una qualitat real. Per això entenem que una anàlisi comparativa d'experiències concretes seria, sobretot, una anàlisi de la seva promoció en línia i, per tant, de poc interès per a l'objectiu d'aquest informe.

El recull d'experiències de grans plataformes, en canvi, ens permet analitzar les dinàmiques i perspectives adoptades des de les xarxes que agrupen nombroses universitats, sia per criteris geogràfics o d'un altre caire, i que, per tant, poden incidir globalment en nombroses experiències concretes o, si més no, aporten elements per a elaborar polítiques específiques dins les universitats, basades en l'argumentació d'institucions més grans de prestigi reconegut. Addicionalment, en diverses de les plataformes recollides, hi ha apartats que, en format de banc de recursos, recullen experiències concretes de nombroses institucions d'educació superior, de manera que aquesta informació la pot trobar fàcilment qui hi estigui interessat i, consegüentment, no s'ha inclòs en aquest document.

Universitats catalanes

Quant a la informació relativa a les universitats catalanes, s'ha obtingut a partir d'una cerca en línia de la informació publicada als portals web de les diferents universitats. En aquesta cerca s'hi han recollit de manera sistemàtica tots els programes de màster que s'han considerat que es focalitzaven en una de les àrees temàtiques de l'EpD. S'hi han recollit també els centres i instituts de recerca dedicats a aquestes mateixes àrees i s'han tingut en compte les polítiques i l'organització formal de les universitats en relació a la Responsabilitat Social Universitària.

Partint de la base de la denúncia de les desigualtats i de la fita d'un desenvolupament sostenible que permeti a tots els éssers humans assolir qualitat de vida, les temàtiques que s'inclouen dins l'EpD són àmplies i variades, i no han estat definides de manera específica i consensuada. Hi ha, per tant, diverses categoritzacions que poden no coincidir totalment, ni en contingut ni en perspectiva, però que, en tot cas, són prou semblants perquè totes reconeixin les diverses dimensions econòmiques, socials, polítiques i ambientals que intervenen necessàriament en el benestar de les persones i dels pobles.

En aquest informe, hem utilitzat la categorització d'àrees elaborada pel projecte "*l'Educació per al Desenvolupament a la Universitat* (Vilà, dir., 2015), que al seu torn estava inspirada en la del projecte Competències i EpD, coordinat per Eudalter i l'Escola de Cultura de Pau (Egea *et. al.*, 2012). Aquesta categorització es divideix en cinc punts estratègics, tot i que, si bé cada

àrea és presentada com una categoria pròpia i independent, és evident que les implicacions són generals i que les agrupacions o etiquetes, en molts casos, no van més enllà del context analític però no existeixen com a tals en el context empíric. Aquestes són les àrees temàtiques d'EpD tal com les hem considerades:

1. SOSTENIBILITAT ECONÒMICA, SOCIAL I AMBIENTAL

- » Model econòmic actual i anàlisi estructural de les desigualtats
- » Paradigmes de desenvolupament sostenible i propostes alternatives
- » Territori, medi ambient i gestió dels recursos naturals
- » Consum responsable, hàbits i estils de vida

2. GOVERNANÇA, DRETS HUMANS I CIUTADANIA GLOBAL

- » Relacions internacionals. Agents polítics, econòmics i socials
- » Sistemes de protecció de drets humans. Drets fonamentals i socials
- » Democràcia i participació ciutadana
- » Cooperació i educació per al desenvolupament

3. CULTURA DE PAU I JUSTÍCIA RESTAURATIVA

- » Gestió i resolució de conflictes
- » Transformació social no violenta
- » Anàlisi de conflictes armats i processos de pau
- » Relacions interpersonals i habilitats socials

4. INTERCULTURALITAT

- » Diversitat cultural i desigualtat
- » Cohesió social i convivència: processos d'exclusió i inclusió
- » Actituds discriminatòries. Antiracisme

5.- GÈNERE

- » Identitats de gènere i sexuals
- » Estereotips, prejudicis, discriminacions
- » Poder i gènere

1.2. Estructura del document

Aquest informe està estructurat en deu apartats. Després de la justificació i explicació metodològica inicial, es recullen les diferents perspectives des de les quals s'ha abordat l'educació per al desenvolupament sostenible, amb l'objectiu d'establir una base teòrica que permeti conèixer les diverses aproximacions en relació a aquesta temàtica (apartat 3). A continuació s'introdueixen els organismes, les experiències i les iniciatives recollits a escala internacional a partir de la presentació i explicació d'un mapa conceptual que pretén visualitzar la diversitat d'iniciatives, la seva naturalesa distinta i les relacions entre aquestes. Un cop feta l'explicació descriptiva del mapa, l'apartat 4 pretén ser l'anàlisi reflexiva de les tendències detectades, elaborada en base a les implicacions que poden tenir per a les universitats catalanes. Finalment l'apartat 5 és una relació per ordre alfabètic de les diferents iniciatives descrites en l'apartat 3, elaborada amb l'objectiu de poder obtenir informació bàsica de cada una d'aquestes iniciatives d'una manera fàcil i ràpida, i de promoure'n l'ús com a banc de recursos que permeti accedir al portal de cada una de les iniciatives a les persones que puguin estar interessades a conèixer-les a fons.

De l'apartat 6 a l'apartat 9, es descriuen els resultats de la cerca feta en relació a les universitats catalanes. El punt 6 fa referència als estudis de postgrau; el 7, a la recerca, i el 8, a la Responsabilitat Social Universitària com a estratègia institucional; el punt 9 resumeix breument els anteriors i presenta un esbós de propostes que cal desenvolupar a curt termini.

L'informe acaba amb les referències bibliogràfiques (apartat 10), que no inclouen les pàgines web consultades, ja que han sortit en apartats descriptius del document, i un annex que conté les taules de tots els programes de màster detectats amb contingut d'EpD a les universitats públiques catalanes.

2. Definicions d'EpD a escala internacional. Què entenen per EpD els diferents organismes

2.1. EpD i universitats

L'informe *l'Educació per al Desenvolupament a la Universitat* (Vilà, dir., 2015), elaborat com a diagnosi per a establir les possibilitats i el reptes d'implementació de l'EpD als estudis de grau de les universitats públiques catalanes, definia la perspectiva utilitzada en les institucions d'educació superior en relació a l'educació per al desenvolupament. En l'informe, s'assenyalava com el paradigma dominant en el sistema universitari actual i es definia com aquell que prioritza el model de desenvolupament neoliberal i incrementa la identificació de les institucions d'educació superior en tant que eixos empresarials que es mouen principalment sobre la base de consideracions econòmiques (Taylor, 2008), i que converteixen així el coneixement en un producte més (Olsen, 2000).

Aquestes dinàmiques, però, no impedeixen l'existència de veus crítiques dins la universitat, o d'iniciatives que promoguin la introducció de noves mirades als estudis superiors, malgrat que, segons assenyalava l'informe, depenguin moltes vegades de voluntats individuals i topin amb obstacles a l'hora de generalitzar-les i institucionalitzar-les. Un repte addicional és la vinculació del concepte *Educació per al Desenvolupament* amb l'àmbit de la cooperació de manera molt explícita, que en alguns casos pot limitar els continguts del que s'entén com a EpD i, en conseqüència, dificultar-ne la introducció en les disciplines que s'hi senten menys identificades.

És cert que el concepte d'EpD entès com «un procés educatiu encaminat a generar consciència crítica sobre la realitat mundial i facilitar eines per a la participació i la transformació social en clau de justícia i solidaritat [que] pretén construir una ciutadania global crítica, políticament activa i socialment compromesa amb un desenvolupament humà just i equitatiu per a totes les comunitats del planeta» (Celorio i López de Munain, 2007) es nodreix directament dels debats sorgits en l'àmbit de la cooperació internacional, que demanen una revisió dels fonaments sociopolítics que sustenten el model neoliberal i el seu impacte, i qüestionen críticament les columnes de la globalització que sostenen la realitat mundial.

Des d'aquest punt de vista, doncs, la introducció d'aquestes perspectives en la docència universitària es veu limitada, com apuntàvem, a iniciatives individuals, i sovint troba obstacles

derivats de l'estructura formal de les universitats (classes massificades, inestabilitat i precarietat laboral, llibertat de càtedra, entre d'altres) que en dificulten la institucionalització.

Paral·lelament, però, hi ha una varietat de normativa que fa referència explícita a la responsabilitat de la universitat en la promoció del desenvolupament humà sostenible (Gutiérrez, 2013). Formalment, l'aplicació de l'Espai Europeu d'Educació Superior hauria de suposar una oportunitat per a la introducció de l'EpD en el marc de l'educació formal universitària (Fueyo, 2008), en tant que introdueix l'adquisició de competències que d'alguna manera promouen una mirada crítica de la realitat.

L'educació d'una ciutadania preparada per a viure en un món globalitzat és un objectiu comú creixent a les institucions d'educació superior, encara que hi ha diverses perspectives que il·lustren aproximacions diverses, fins i tot contradictòries o amb clares tensions, entre aquestes, de com cal assolir aquests objectius. En destaquen dos posicionaments més o menys definits d'una manera clara. D'una banda, les que posen èmfasi en la necessitat de la formació d'una ciutadania global, i situen clarament les persones en el centre d'interès i posen en relleu els coneixements i les habilitats que aquestes han de tenir per a gestionar la societat global que caracteritza el món actual. D'altra banda, les que parlen de desenvolupament sostenible i centren els esforços en la relació entre la humanitat i el medi que ens envolta, i estableixen unes clares dinàmiques simbiòtiques entre el context social i el natural. Aquestes dues tendències tenen sovint uns punts en comú importants, encara que ressalten elements diversos que poden arribar a establir grans divergències respecte als objectius que persegueixen i a com assolir-los.

2.2. Educació per al Desenvolupament Sostenible

En l'àmbit institucional, però, sembla que la denominació Desenvolupament Sostenible és la que ha adquirit més rellevància, impulsada pels grans organismes internacionals, que l'han destacada, especialment en aquests darrers anys. L'any 1992, en la Cimera de la Terra (oficialment, Conferència de les Nacions Unides sobre Medi Ambient i Desenvolupament) celebrada a Rio de Janeiro, s'assumeix la prioritització i consciència de la problemàtica ambiental entesa com una amenaça global, producte del model de creixement econòmic sustentat en la maximització de la producció, els beneficis i l'explotació dels recursos naturals. La conceptualització del terme s'amplià a la Cimera Mundial sobre el Desenvolupament Sostenible celebrada per l'ONU a Johannesburg l'any 2002, que incorpora la noció de justícia social i la definició de les quatre línies didàctiques del desenvolupament humà sostenible: el respecte per la dignitat i pels drets humans de les generacions futures, la responsabilitat

intergeneracional, el respecte a la vida i l'ecosistema mundial i la tolerància per la cultura local, global, la no-violència i la pau (Pérez-Foguet, 2006).

Arran d'aquesta cimera, la UNESCO impulsà la Dècada de l'Educació per al Desenvolupament Sostenible (DEDS) per al període 2005-2014, amb l'objectiu de sensibilitzar els governs i les societats civils de tot el món en la lluita per un futur més just, harmoniós i respectuós amb els recursos del planeta. La pretensió principal era introduir aquesta perspectiva en tots els nivells del sistema educatiu, amb la finalitat de convertir l'educació en un agent per al canvi polític. En aquesta línia, es volia millorar el paper de l'educació més enllà de l'esfera clàssica de l'ensenyament formal, és a dir, a través de campanyes informatives, activitats de lleure, els mitjans de comunicació i el món de l'art i la cultura. Això significava introduir la perspectiva de la sostenibilitat en totes les assignatures i els processos educatius, i reconèixer, per tant, la seva naturalesa interdependent (UNESCO, 2005).

Aquests plantejaments van ser analitzats amb noves lectures a partir dels acords i les resolucions generats en la Conferència Mundial de les Nacions Unides sobre Desenvolupament Sostenible Rio + 20, celebrada a Rio de Janeiro el juny del 2012, on es va configurar l'agenda per a la sostenibilitat, integrada per diversos temes, com l'eradicació de la pobresa, la seguretat alimentària, l'aigua, el canvi climàtic, la producció i les ciutats sostenibles, l'educació, l'energia, la biodiversitat o la productivitat, entre d'altres.

2.3. Objectius de Desenvolupament Sostenible

Paral·lelament, l'1 de gener de 2016 van entrar en vigor els 17 Objectius de Desenvolupament sostenible (ODS) de l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible aprovada per l'ONU a la Cimera de Nova York del setembre del 2015. Aquests objectius volen ser una continuació dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM), atès que amplien l'àmbit d'acció a tots els països, independentment del grau d'industrialització o d'empobriment, amb la voluntat que s'actui de manera global en els esforços per a posar fi a la pobresa, reduir la desigualtat i lluitar contra el canvi climàtic, a més de garantir que els avenços s'assoleixin en benefici de tota la població.

A diferència dels ODM, els ODS «presenten la singularitat d'instar tots els països, tant si són rics, com pobres o d'ingressos mitjans, a adoptar mesures per a promoure la prosperitat, al mateix temps que protegeixen el planeta. Reconeixen que les iniciatives per a posar fi a la pobresa han d'anar de la mà d'estratègies que afavoreixin el creixement econòmic i abordin una sèrie de necessitats socials, entre les quals cal assenyalar l'educació, la salut, la protecció

social i les oportunitats de treball, mentre lluiten contra el canvi climàtic i promouen la protecció del medi ambient» (ONU, 2016).

Malgrat que els ODS no són jurídicament obligatoris, la rellevància de l'ONU fa esperar que els governs se'ls facin propis i adoptin mesures per a assolir-los. Si més no de manera formal, l'aprovació d'aquests objectius obre un nou escenari d'oportunitats en les tasques envers una educació superior compromesa. Això és així perquè, si bé les universitats ja fa anys que treballen diversos aspectes del desenvolupament sostenible, el mandat dels ODS defineix clarament la responsabilitat global en els canvis de paradigma que han de propiciar un futur més igualitari i respectuós amb el medi. Els ODS, per tant, són un paraigua formal que acull, aporta rellevància i dota d'institucionalitat les iniciatives que s'estaven duent a terme de manera descoordinada i sovint com a resultats d'interessos sectorials. Alhora, posen de manifest la necessitat de fer un pas més enllà en les iniciatives per al desenvolupament sostenible i de dotar-les d'un reconeixement destacat.

A escala internacional, l'ús d'aquest paraigua és actualment una tendència evident en la dinàmica de les grans xarxes i iniciatives, en què la rellevància dels ODS es presenta clarament, ja que se'n fa menció explícita en els objectius de la majoria de plataformes; per contra, encara no ha tingut aplicació en les polítiques de les universitats catalanes. Això no vol dir, però, que aquestes institucions no avanci en la seva responsabilitat en matèria de sostenibilitat i compromís social.

2.4. Responsabilitat Social Universitària

En aquest sentit, si abans mencionàvem la introducció de l'EpD en iniciatives individuals de docència, a nivell institucional, les universitats catalanes estan reconeixent i posant de relleu el seu rol com a entitats socialment responsables. Aquest reconeixement es fa a partir de la Responsabilitat Social Universitària (RSU), que pot definir-se com «la capacitat que té la universitat com a institució de difondre i posar en pràctica un conjunt de principis i valors generals i específics per mitjà de processos claus de gestió, docència, investigació i extensió, responent socialment així davant la mateixa comunitat universitària i el país en què està inserida» (Corporación Participa, 2003, en Gaete, 2011).

L'RSU és una adaptació a les dinàmiques de les institucions d'educació superior de la Responsabilitat Social Corporativa (RSC), que s'entén com «una forma de dirigir les empreses basada en la gestió dels impactes que la seva activitat genera sobre els clients, els treballadors, els accionistes, les comunitats locals, el medi ambient i la societat en general» (Observatorio de Responsabilidad Social Corporativa, 2016). En la implementació a les universitats, Gaete

(2011) argumenta que l'RSU hauria d'abordar cinc aspectes concrets relacionats amb les funcions de docència, investigació, vinculació amb l'entorn i gestió universitària: la participació ciutadana, el desenvolupament sostenible, la integració o inclusió social, l'accés a les xarxes socials i la presa de decisions.

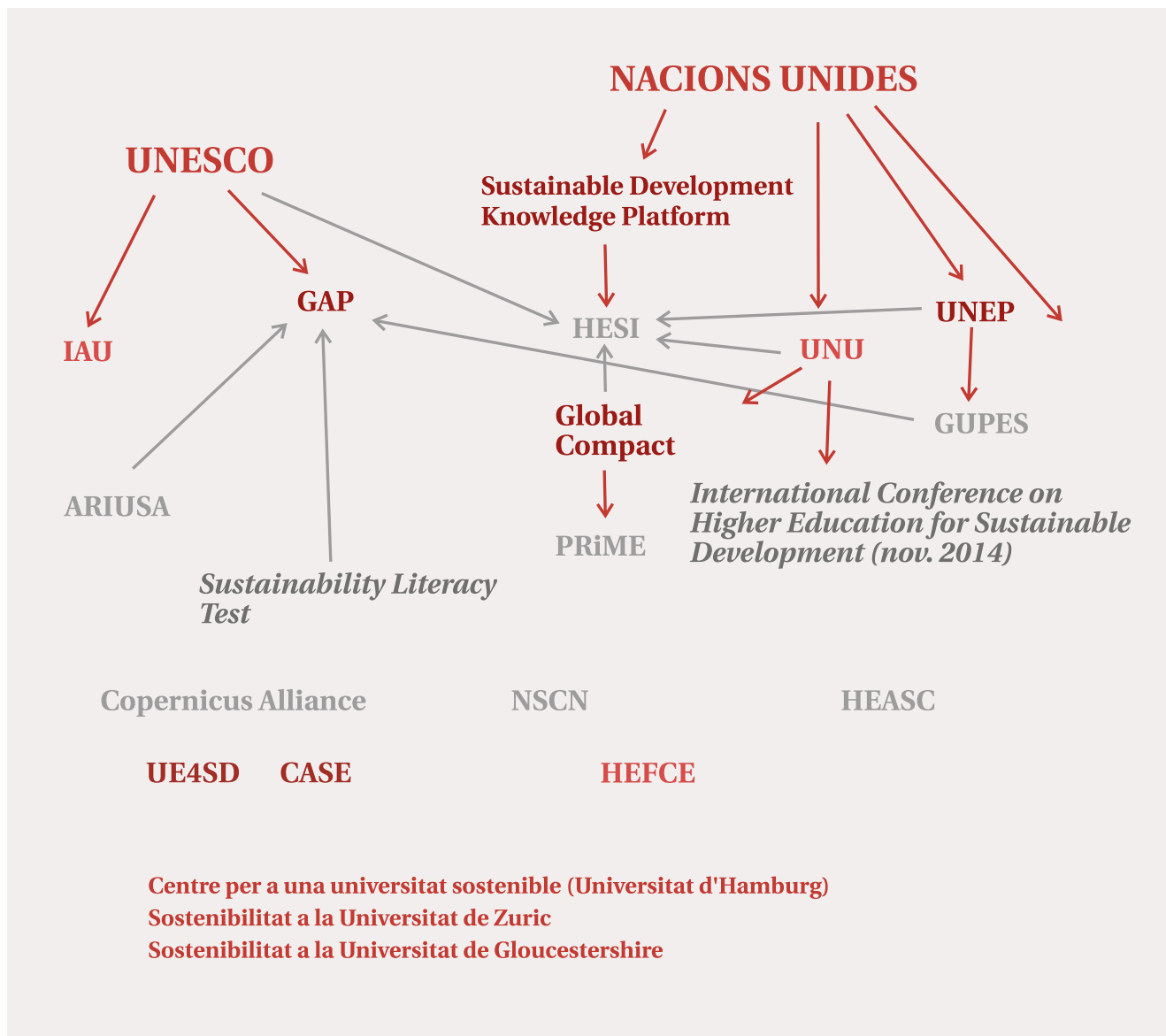
Si bé falta determinar si les universitats catalanes tenen en compte tots aquests elements quan es refereixen a RSU o si, en canvi, fan ús del terme des d'una conceptualització diferent, per acabar aquest apartat, és interessant resumir les tres branques que conformen l'educació per al desenvolupament sostenible a les institucions d'educació superior. Com hem pogut observar, aquestes tres aproximacions tenen molts punts en comú, però carreguen també diferències importants pel que fa a conceptualització i continguts i usos específics, cosa que ens fa valorar quin concepte és el més adequat d'utilitzar en funció del context d'acció i de l'objectiu concret.

D'una banda s'ha presentat el concepte d'*Educació per al Desenvolupament*. Aquest concepte sorgeix de l'àmbit de la cooperació després de dècades de reflexió i debat sobre quin ha de ser el rol de les entitats de cooperació en la seva lluita per revertir les dinàmiques globals i locals de creació de desigualtats. L'EpD ha entrat en l'àmbit universitari de la mà de les oficines de cooperació de les universitats i de professorat amb compromís individual, que introdueix de manera explícita i conscient la perspectiva crítica en la seva docència. L'EpD, però, topa amb algunes reticències en l'àmbit institucional, que ha de conjugar les molt diverses sensibilitats de la universitat i que rep pressions directes del model neoliberal imperant per part d'organismes públics i privats externs.

Per contra, les institucions universitàries han rebut amb bons ulls la Responsabilitat Social Universitària, atès que posa de manifest les accions que ja s'estan fent i que mostren un compromís social de la institució respecte al seu entorn. Des d'aquesta perspectiva, les universitats reconeixen i valoren els diferents programes de retorn social que porten a cap en el si de la institució, les mesures de caràcter mediambiental engegades i també les iniciatives que promouen la igualtat i la transparència en el si de la comunitat universitària.

Finalment, en el context global, observem que el marc jurídic que s'ha adoptat és el que proposen els Objectius de desenvolupament sostenible. Les 17 mesures que s'han de dur a terme abans del 2030 per tal de reduir les desigualtats del planeta i garantir un futur millor per a tota la humanitat són la base sobre la qual se sustenten les diferents iniciatives promogudes per les grans xarxes en relació al desenvolupament sostenible i, d'alguna manera, també a la participació ciutadana.

3. Experiències vinculades a EpD a escala internacional

Font: Elaboració pròpia

El mapa que encapçala aquest apartat pretén mostrar de manera gràfica les diferents iniciatives que recull aquest document, assenyalant-ne les diverses tipologies, els promotors i les dependències organitzatives, i les relacions entre aquests. Si bé el següent apartat recull alfabèticament aquestes diferents iniciatives amb l'objectiu d'aportar una guia ràpida i pràctica que ens permeti trobar les característiques bàsiques de cadascuna i l'enllaç al corresponent espai web de referència, en aquest apartat és important comentar-les breument de manera general a fi de veure les diferències i els punts en comú que tenen.

El primer dels elements que cal observar és la rellevància de les Nacions Unides i de la UNESCO com a entitats promotores d'iniciatives que treballen pel desenvolupament sostenible en l'educació superior. Els noms de color morat corresponen a programes d'aquests organismes que s'encarreguen de treballar temàtiques relacionades amb la sostenibilitat si bé no centren les seves accions en l'àmbit universitari exclusivament.

Dins aquesta categoria, hi trobem el GAP (Global Action Programme), un programa de la UNESCO dissenyat per a liderar la continuació de la Dècada per al Desenvolupament Sostenible de les Nacions Unides en l'Agenda post-2015. El GAP treballa, doncs, en l'àmbit de l'educació a partir de xarxes de partenariat que s'encarreguen de tirar endavant les diferents àrees d'acció prioritàries. En l'àmbit universitari, en formen part xarxes com IAU (International Association of Universities), GUPES (Global Universities on Environment and Sustainability), ARIUSA (Alianza de Redes Iberoamericanas de Universidades por la Sustentabilidad y el Ambiente) i iniciatives com el *Sustainability Literacy Test* o la *UNESCO Chair in Higher Education for Sustainable Development*.

La *Sustainable Development Knowledge Platform* és l'espai de les Nacions Unides que centralitza tota la informació sobre els ODS i iniciatives relacionades. En l'àmbit de l'educació superior, el contingut de referència on dirigeix la plataforma és l'HESI (Higher Education Sustainability Initiative), que es crea com a partenariat d'entitats (vinculades al mapa a partir de fletxes blaves) que gestionen una xarxa entre universitats d'arreu del món amb l'objectiu de promoure el desenvolupament sostenible a la docència, la recerca i les polítiques de campus en l'educació superior.

L'ONU és també la responsable de l'UNEP (United Nations Environment Programme) que al seu torn ha desenvolupat la GUPES (Global Universities Partnership on Environment and Sustainability) amb l'objectiu de vincular l'UNEP a les universitats. La GUPES promou la integració de la preocupació pel medi ambient i la sostenibilitat en l'ensenyament superior, la recerca i la vinculació comunitària i gestió de les universitats, en concordança amb la Dècada del Desenvolupament Sostenible de les Nacions Unides 2005-2014.

Finalment, hi incloem l'SDSN (Sustainable Development Solutions Network), una xarxa que vol mobilitzar l'expertesa científica i tècnica per promoure la solució de problemes envers el desenvolupament sostenible posant en contacte agències de l'ONU, institucions finançadores, el sector privat i la societat civil.

Amb color verd, hi trobem les grans xarxes internacionals o regionals que treballen pel desenvolupament sostenible, específicament, en l'àmbit de l'educació superior. D'aquestes, hem parlat ja d'HESI i GUPES, que actuen a escala internacional, com PRiME (Principles for Responsible Management Education). PRiME és una iniciativa de *Global Compact* (encarregada de promoure la sostenibilitat a les empreses) i les escoles de negocis que pretén incorporar el desenvolupament sostenible als ensenyaments de direcció empresarial. També s'inclouen aquí la ISCN (International Sustainable Campus Network), una associació d'universitats de més de 20 països que treballa per integrar la sostenibilitat als campus des d'una perspectiva holística, i l'RCE (Global RCE Network, Education for Sustainable Development), una iniciativa de l'*Institute for the Advanced Study on Sustainability, de la United Nations University* (UNU – IAS). En aquest cas treballa des de l'àmbit de l'educació superior per adaptar els objectius globals del GAP i els ODS a contextos locals, que no solament implicant l'educació universitària, sinó també altres àmbits de l'educació formal i no formal.

Quant a les xarxes d'àmbit regional, hi trobem ARIUSA, que actua en l'àmbit llatinoamericà; NSCN (Nordic Sustainable Campus Network), que treballa en la coordinació i la visibilitat de les iniciatives en matèria de sostenibilitat dels països nòrdics (Dinamarca, Suècia, Noruega, Finlàndia i Islàndia); HEASC (Higher Education Associations Sustainability Consortium), la qual, malgrat no marcar explícitament el seu àmbit geogràfic d'acció, està focalitzat als Estats Units, i la *Copernicus Alliance*, que és la xarxa europea d'educació superior que promou l'aprenentatge transformador i el canvi pel desenvolupament sostenible a l'educació superior. Cadascuna d'aquestes xarxes està formada per un nucli promotor i coordinador i per la participació d'universitats, que s'adhereixen per donar a conèixer els seus projectes i per participar de l'intercanvi i dels debats que es generen.

El mapa també conté tres entitats pintades de color granat. En aquest cas es tracta d'institucions dedicades al treball en l'educació superior que, si bé no limiten els seus esforços a promocionar el desenvolupament sostenible, promouen iniciatives rellevants en aquesta línia de treball. A la part inferior del mapa hi trobem HEFCE (Higher Education Funding Council for England), que ha desenvolupat el *HEFCE's Sustainable Development Framework* per promoure el desenvolupament sostenible als campus anglesos, especialment, focalitzant els seus esforços en la reducció de les emissions de carboni. Sorgida de la UNESCO, hi ha la IAU (International Association of Universities). Aquesta xarxa, fundada l'any 1950 amb

institucions de 120 països per a reflexionar conjuntament sobre l'educació superior, té l'Educació per al Desenvolupament Sostenible com a prioritat des de 1993, de manera que ha estat la promotora de nombroses activitats en el marc de la UNESCO.

En tercer lloc, depenent de les Nacions Unides, hi situem l'UNU (United Nations University). L'UNU neix com un laboratori d'idees global i una organització d'estudis de tercer cicle amb l'objectiu de contribuir al coneixement i a les polítiques dels problemes relacionats amb la supervivència, el desenvolupament i el benestar de la humanitat. Té seus arreu del món que promouen la recerca de temes específics, entre els quals hi ha l'*Institute for the Advanced Study of Sustainability* (UNU-IAS). A finals del 2014, coincidint amb la fi de la Dècada de l'Educació per al Desenvolupament Sostenible de l'ONU, va organitzar la *International Conference on Higher Education for Sustainable Development*, de la qual va sorgir la *Nagoya Declaration on Higher Education for Sustainable Development*, on es proposen les mesures que han d'adoptar les universitats per a liderar aquest procés.

Aquesta iniciativa, en tractar-se d'un acte específic, apareix al mapa amb color blau, com el *Sustainability Literacy Test*. En aquest cas es tracta d'una iniciativa que forneix un test gratuït en línia que permet comprovar el coneixement dels estudiants universitaris en relació als conceptes vinculats al desenvolupament sostenible.

La tercera iniciativa és *The Platform of Sustainability Performance*, un espai que vol agrupar les diverses eines creades per les organitzacions nacionals d'universitats per a avaluar els progressos en matèria de sostenibilitat dels seus membres. El portal conté les diferents iniciatives existents, així com informació sobre sostenibilitat i universitats. La proposta té el suport d'organismes com la UNESCO, Global Compact, PRiME i UNEP (indicats al mapa amb fletxes taronges) i, al seu torn, vol ser una eina útil en col·laboració amb HESI. És un espai útil per a conèixer propostes d'avaluació que poden ser replicades o bé adaptar-se.

Més enllà de les grans iniciatives, hem cregut que era rellevant recollir algunes propostes que, si bé estan desenvolupades a nivells més específics, sense que hi hagi la possibilitat de participació directa per part d'altres universitats o organismes, poden ser interessants de conèixer per tal de tenir-les com a exemples de bones pràctiques dels quals es poden obtenir aprenentatges diversos. En aquestes categories, hem marcat amb taronja dos projectes de recerca que han obtingut finançament de fons europeus. L'un és UE4SD (University Educators for Sustainable Development). Aquest projecte, organitzat en forma de consorci amb 52 socis de 33 països europeus, té com a objectiu reorientar el currículum de l'educació superior perquè faci referència al desenvolupament sostenible. És un projecte de tres anys de durada que centra els seus esforços a oferir suport al professorat oferint-li estratègies per a preparar els estudiants per a aprendre i aplicar les seves responsabilitats professionals i

globals en sostenibilitat. La Universitat Autònoma de Madrid n'és un dels socis coordinadors, i entre les universitats catalanes hi participen la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Girona.

L'altre projecte és el CASE (Competencies for a Sustainable Socio-economic Development), on no participen universitats de l'Estat espanyol. En aquest cas, els esforços se centren a treballar el desenvolupament socioeconòmic de les empreses des d'una perspectiva de sostenibilitat a partir del disseny i la promoció de noves formes d'ensenyament i aprenentatge en l'educació superior dels estudis d'emprenedoria.

Finalment, a la part inferior del mapa, hi destaquen tres iniciatives d'universitats europees. Aquestes s'han escollit com a exemples perquè en tots els casos es tracta d'institucions d'educació superior que han optat per donar una rellevància a la sostenibilitat des d'una perspectiva global i coordinada que compregui conjuntament la docència, la recerca i les polítiques de campus. En aquest sentit, són universitats que disposen de recursos propis que permeten incidir en la docència de graus i postgraus, finançar recerca específica i promoure polítiques que repercuteixin en la sostenibilitat al campus i en el retorn de les universitats al seu entorn proper.

4. Línies generals de les diferents iniciatives internacionals: implicacions per les universitats catalanes

En el conjunt de les iniciatives recollides, destaca en primer lloc la unanimitat, pràcticament, en la utilització del terme *Educació per al Desenvolupament Sostenible*. De fet, ja avançàvem en la presentació del marc teòric que aquesta és la terminologia emprada pels grans organismes internacionals, i podem considerar que es tracta d'una terminologia de consens quant als esforços per a promoure la sostenibilitat en l'àmbit de l'educació.

Això no significa, però, que tothom utilitzi aquesta denominació des de la mateixa perspectiva. De fet, en general, podem observar dues grans tendències. D'una banda, hi ha les propostes vinculades amb més o menys claredat als ODS. En alguns casos són iniciatives recents; en d'altres tenen una història més llarga i provenen de les iniciatives precedents, sobretot vinculades a la Dècada per al Desenvolupament Sostenible. D'altra banda, hi ha també un nombre rellevant d'iniciatives que vinculen de manera gairebé exclusiva la sostenibilitat a termes mediambientals. Aquestes dues línies no són contradictòries, però indiquen aproximacions diverses al que s'entén per sostenibilitat que poden tenir conseqüències quant a les accions que cal desenvolupar i als resultats esperats.

Aquesta existència dual, a més, s'explica per la mateixa evolució dels termes. Com s'ha comentat en l'apartat 2, el terme *sostenibilitat* comença a emprar-se per a parlar de la problemàtica ambiental, si bé entesa com a producte del model de creixement econòmic sustentat en la maximització de la producció i l'explotació dels recursos naturals. No és fins a l'any 2002 que a la definició s'hi incorpora la noció de justícia global i s'adopta el concepte de desenvolupament humà sostenible, en què intervenen el respecte per la dignitat i pels drets humans de les generacions futures, la responsabilitat intergeneracional, el respecte a la vida i a l'ecosistema mundial i la tolerància per la cultura local, global, la no-violència i la pau (Pérez-Foguet, 2006).

Per tant, hem d'entendre que les iniciatives que tenen com a referent directe els ODS i els seus precursors adopten el concepte més ampli de desenvolupament sostenible, mentre que les que se centren en la protecció mediambiental limiten els seus esforços en la concepció inicial del terme.

Recuperant l'explicació dels ODS oferta per l'ONU, veiem que aquests, efectivament, contenen una noció de desenvolupament sostenible àmplia, que té en compte els diversos elements necessaris per a garantir una millora de les condicions de vida de la població present i futura.

Malgrat això, no podem evitar preguntar-nos si realment reclamen el canvi de paradigma necessari perquè aquesta reducció de desigualtats sigui possible a nivell pràctic. És a dir, els 17 ODS proposen una sèrie de mesures encaminades a reduir les desigualtats a escala local i global i a augmentar la qualitat de vida del conjunt de la població mundial, però en cap cas promouen un canvi de model productiu o de relacions polítiques i empresarials per a les dinàmiques globals que ens han portat a la situació actual. És més, la mateixa definició de l'ONU continua parlant de la necessitat de promoure estratègies que afavoreixin el creixement econòmic, malgrat que cada cop hi ha més veus crítiques que defensen la necessitat d'un canvi de paradigma global com a únic camí per a construir un món més just.

Des d'aquesta perspectiva, doncs, ens són útils les dècades de debat elaborades des dels sectors de la cooperació que han derivat en l'educació per al desenvolupament. En aquests sectors hi trobem visions molt més crítiques pel que fa al model imperant i aportacions d'alternatives que aposten per un canvi estructural com a única via per a desmuntar les causes de les desigualtats i construir unes societats més justes. Aquesta perspectiva, però, es troba totalment absent de les iniciatives i propostes promogudes pels grans organismes, i probablement també de les iniciatives institucionals de les universitats amb estratègies ben definides. Ja ho comentàvem més amunt: la perspectiva de l'EpD ha entrat a les universitats, pràcticament, només a partir d'iniciatives individuals, però topa encara amb reticències més o menys explícites en l'àmbit institucional.

En l'àmbit català, el compromís amb el desenvolupament sostenible s'està fent cada cop més evident a les universitats, a partir d'iniciatives com les que van recollir-se a l'informe *l'Educació per al Desenvolupament a la universitat* o les que es presenten en els apartats del 6 al 9 d'aquest document, sia com a experiències de docència i recerca específiques sia des de la perspectiva de la responsabilitat Social Universitària a nivell institucional.

Les propostes que s'estan desenvolupant internacionalment ens serveixen per a conèixer quines són les dinàmiques globals i també per a poder-ne treure bones pràctiques per a replicar o adaptar al nostre context particular. L'expansió quantitativa i qualitativa de propostes en l'esfera global ens fa veure que ens trobem en un context d'oportunitat, promogut sobretot per l'inici de la implementació dels ODS, que han de poder donar cobertura, si més no argumentativa, a favor d'aquests temes. Cal aprofitar aquest moment, doncs, per a donar rellevància a les accions que ja s'estan portant a cap en les diferents universitats catalanes i crear noves accions, individualment i de manera coordinada, que promoguin la institucionalització del desenvolupament sostenible com un eix bàsic del sistema universitari català.

En aquest procés, però, no ens hauríem d'oblidar de reflexionar sobre quin és el model que volem seguir, i preguntar-nos quins han de ser els objectius de l'educació superior al nostre país. Quin rol han de tenir les universitats davant el repte de transformar les societats cap a estructures més igualitàries, amb menys desigualtats i que garanteixin la qualitat de vida de tots els seus membres presents i futurs? Aquesta pregunta pot ajudar-nos a valorar si les universitats catalanes han d'aprofitar les dinàmiques globals i seguir el que proposen o si les han d'utilitzar com a base per a convertir-se en capdavanteres envers un canvi de sistema global que garanteixi plenament els objectius que fins ara només s'aborden a nivell teòric.

5. Descripció i enllaç de les diferents iniciatives comentades

A continuació es detalla breument la informació de cada una de les xarxes i iniciatives esmentades en l'apartat anterior amb l'objectiu de proveir informació bàsica respecte a l'entitat responsable, al vincle al portal web, així com una idea general del contingut de la proposta. Per a facilitar-ne la cerca, s'han ordenat alfabèticament, entenent que més amunt ja se n'ha fet el comentari diferenciant-ne les tipologies.

5.1. Alianza de Redes Iberoamericanas de Universidades por la Sustentabilidad y el Ambiente (ARIUSA)

Entitat responsable: És una xarxa de xarxes universitàries ambientals creada per un grup de Redes Universitarias en Ambiente y Sustentabilidad (RUAS).

<http://ariusa.net/es/sobre-ariusa/mision>

Creada el 2007 per un grup de Redes Universitarias en Ambiente y Sustentabilidad (RUAS) en el IV Congreso Internacional Universidad y Ambiente, té com a objectiu principal la promoció i coordinació d'accions en el camp de l'educació ambiental superior, així com la cooperació acadèmica entre xarxes universitàries pel medi ambient i la sostenibilitat.

5.2. CASE. Competences for a Sustainable Socio-economic Development

Entitat responsable: RCE Viena (Regional Centre of Expertise on Education for Sustainable Development).

<http://www.case-ka.eu/>

Projecte europeu finançat per la convocatòria *Erasmus Plus – Knowledge Alliances*, que compta amb la participació de 10 socis de 5 països diferents. El projecte parteix de la necessitat de noves formes d'ensenyament i aprenentatge, així com de més coordinació entre l'educació superior i les empreses per a desenvolupar fórmules d'un desenvolupament socioeconòmic sostenible. S'inicia el juny del 2015 i busca incorporar noves fórmules de docència a les universitats que tinguin en compte la interdisciplinarietat i el desenvolupament d'empreses derivades que considerin l'economia verda.

Entre altres activitats, ha engegat un programa de màster basat en l'emprenedoria i l'economia verda.

5.3. Centre per a una universitat sostenible

Entitat responsable: Universitat d'Hamburg.

<https://www.nachhaltige.uni-hamburg.de/en.html>

Centre que centralitza totes les accions de la universitat en matèria de sostenibilitat; coordina activitats de recerca, docència i de polítiques de campus. Creat l'any 2011, vol ser una plataforma de diàleg entre tots els membres de la universitat (estudiants, administració i professorat) per tal d'establir un concepte comú de sostenibilitat i promoure i incentivar les accions en aquesta línia.

5.4. Copernicus Alliance

Entitat responsable: Universitats europees membres de la xarxa, coordinades per un equip responsable i amb el suport d'un consell assessor, una xarxa i un coordinador econòmic. Actualment n'és president el Dr. Clemens Mader, de la Universitat Leuphana de Lüneburg (Alemanya) i la Universitat de Zuric (Suïssa).

És una iniciativa sorgida de l'Associació Europea d'Universitats.

www.copernicus-alliance.org

Copernicus Alliance és una xarxa europea d'institucions d'educació superior que promou l'aprenentatge transformador i el canvi per al desenvolupament sostenible a l'educació superior. Partint de partenariats amb la societat, pretén reorientar els programes d'educació superior i la recerca cap a un desenvolupament sostenible, així com promoure bones pràctiques en relació a una gestió sostenible dels campus universitaris. Busca establir partenariats amb empreses, agències governamentals i la societat civil per avançar en la sostenibilitat a escala local i mundial.

Els objectius de Copernicus Alliance són els següents:

- » Treball en xarxa: Intercanvi de coneixement en Educació per al Desenvolupament Sostenible (EDS) entre les Institucions d'Educació Superior Europees i les organitzacions d'estudiants que treballen per la sostenibilitat.
- » Polítiques europees: Promoció de l'Educació Superior per al Desenvolupament Sostenible en les polítiques europees.
- » Servei: Difusió d'eines per a la integració de la sostenibilitat a l'educació superior.

- » Promoció del desenvolupament sostenible a l'educació superior.
- » Representació de les institucions europees d'educació superior per al desenvolupament sostenible en comitès internacionals d'EDS.
- » Els membres espanyols són la Universitat del País Basc i la Conferència de Rectors de les Universitats Espanyoles.

Les entitats membres han signat la Carta Copernicus 2.0, que descriu el rol de les universitats en el desenvolupament sostenible a partir de la docència, la recerca i el retorn a la societat. Fa una crida a la responsabilitat d'aquestes institucions i a continuar treballant, com ja s'ha fet en els darrers anys, en connivència amb les iniciatives internacionals. Així mateix reclama un treball en diferents nivells: internament, a les institucions d'educació superior; externament, en tot el sistema educatiu, en relació a la societat i a partir de la creació i actuació en xarxa de les diferents universitats europees.

5.5. Global Action Programme on Education for Sustainable Development (GAP)

Entitat responsable: UNESCO: <http://en.unesco.org/gap>.

És la continuació de la DEDS de les Nacions Unides; per tant, segueix la mateixa visió que aquesta: «*a world where everybody has the opportunity to benefit from education and learn the values, behaviour and lifestyles required for a sustainable future and for positive societal transformation*» (un món on tothom tingui l'oportunitat de beneficiar-se de l'educació i d'aprendre els valors, comportaments i estils de vida requerits per a un futur sostenible i per a una transformació social positiva).

L'objectiu del GAP és «*to generate and scale up action in all levels and areas of education and learning to accelerate progress towards sustainable development*» (generar i fer créixer l'acció en tots els nivells i les àrees de l'educació i l'aprenentatge per a accelerar el procés cap a un desenvolupament sostenible).

Treballa a partir de dues aproximacions:

1. Integrar el desenvolupament sostenible a l'educació.
2. Integrar l'educació al desenvolupament sostenible.

Té cinc àrees d'acció prioritàries:

1. Avançar en la política. Promoure polítiques que tinguin en compte l'EDS.
2. Transformar els entorns d'ensenyaments i aprenentatge incorporant-hi els principis de sostenibilitat.
3. Augmentar la capacitat dels educadors en l'ensenyament del desenvolupament sostenible.
4. Apoderar i mobilitzar els joves.
5. Accelerar solucions sostenibles a escala local.

El GAP funciona amb xarxes de partenariat que treballen a escala local en les diferents àrees d'acció prioritàries. En l'àmbit universitari hi ha les següents:

- » *Global Universities Partnership on Environment and Sustainability* (GUPES).
- » *Ibero-American Alliance of University Networks for Environmental Sustainability* (ARIUSA).
- » *International Association of Universities* (IAU).
- » *Sustainability Literacy Test* (SULITEST) (Secretariat; Higher Education Sustainability Initiative [HESI]).
- » *UNESCO Chair in Higher Education for Sustainable Development*.

5.6. Global Universities Partnership on Environment and Sustainability (GUPES)

Entitat responsable: United Nations Environment Programme (UNEP). Es coordina des de la Universitat Tongji (Xina). www.gupes.org

La GUPES neix de la voluntat de vincular la UNEP a les universitats, seguint els exemples de *Mainstreaming Environmental and Sustainability in African Universities* (MESA), *Mainstreaming Environment and Sustainability in the Caribbean Universities* (MESCA) i *Asia-Pacific Regional University Consortium* (Regne Unit). Actualment la xarxa comprèn més de 520 universitats i socis.

La GUPES promou la integració de la preocupació pel medi ambient i la sostenibilitat a l'ensenyament, la recerca, la vinculació comunitària i la gestió de la universitat, incloent-hi la promoció d'infraestructures ecològiques, així com la promoció de la participació dels estudiants en activitats per a la sostenibilitat dins i fora de les universitats. Això es fa en concordança amb la Dècada per al Desenvolupament Sostenible de les Nacions Unides 2005-2014 i el document *The Future We Want* aprovat a Rio + 20.

Les universitats espanyoles i catalanes en formen part.

5.7. Higher Education Associations Sustainability Consortium (HEASC)

Entitat responsable: *Association for the Advancement of Sustainability in Higher Education*. <http://www.aashe.org/>

<http://heasc.aashe.org/>

Consorti establert als Estats Units que treballa per enfortir la docència, la recerca i la pràctica universitàries des de la perspectiva de la sostenibilitat. Funciona com un espai de fòrum i intercanvi de propostes, iniciatives i polítiques. També organitza formació i orienta les institucions membres per a introduir la sostenibilitat. Entén la sostenibilitat, sobretot, des de la perspectiva mediambiental.

5.8. HEFCE's Sustainable Development Framework

Entitat responsable: *Higher Education Funding Council for England (HEFCE)*. <http://www.hefce.ac.uk/workprovide/Framework/Context/>

Participació de l'HEFCE en el desenvolupament sostenible. Treballen en la línia dels principis del govern amb l'objectiu d'assolir una vida dins els límits ambientals, una societat forta, saludable i justa, una economia sostenible, responsabilitat científica i promoció de la governança.

Les accions que han desenvolupat des del 2000 són el finançament per a projectes universitaris en relació a la sostenibilitat, la promoció del desenvolupament i la disseminació de les bones pràctiques, el requeriment de plans d'emissions de carboni a les universitats membres i els reports sobre informació mediambiental de les universitats. Sembla que totes les accions estan molt enfocades a l'àmbit mediambiental.

5.9. Higher Education Sustainability Initiative (HESI)

Entitat responsable: Partenariat d'entitats de les Nacions Unides (UNESCO, UN DESA, UNEP, Global Compact, UNU).

<https://sustainabledevelopment.un.org/sdinaction/hesi>

Es crea com un partenariat d'entitats de les Nacions Unides a partir de la *UN Conference on Sustainable Development Rio + 20*. Es presenta com una plataforma d'intercanvi entre universitats. Actualment formen part de la xarxa més de 300 universitats (llista actualitzada el juny del 2013 amb 272 organitzacions de 47 països). Els membres assoleixen aquests compromisos:

- » Ensenyar desenvolupament sostenible en les diferents disciplines d'estudi.
- » Promoure la recerca i disseminació del coneixement en desenvolupament sostenible.
- » Crear campus verds i donar suport a iniciatives locals sostenibles
- » Participar i compartir la informació en xarxes internacionals

En l'àmbit català hi ha la Universitat de Girona i la Universitat Politècnica de Catalunya.

5.10. International Association of Universities (IAU)

Entitat responsable: Organització independent.

<http://www.iau-aiu.net/content/sustainable-development>

Fundada l'any 1950, és l'associació sorgida de la UNESCO per a les institucions d'educació superior. Acull institucions i organitzacions de 120 països per a reflexionar i actuar conjuntament, col·laborar amb diverses organitzacions internacionals, regionals i nacionals d'educació superior. Els seus serveis són primordialment per als membres, però també per a les organitzacions, institucions i autoritats preocupades per l'educació superior, així com per a especialistes, professors, investigadors, estudiants i responsables de polítiques.

Les universitats espanyoles membres són aquestes: Universitat de Barcelona, Universitat de Deusto, Universitat de Granada, Universitat de Navarra, Universitat Nacional d'Educació a Distància, Universitat Oberta de Catalunya, Universitat d'Oviedo, Universitat Pontifícia de Comillas, Universitat Politècnica de Madrid, Universitat Rovira i Virgili, Universitat de Salamanca i Universitat de Vic.

La IAU ha pres l'EDS com a prioritat des de 1993, i ha desenvolupat diverses activitats en el marc de la UNESCO.

5.11. International Conference on Higher Education for Sustainable Development: Higher Education Beyond 2014

Celebrada el 9 de novembre del 2014 a la Universitat de Nagoya, Aichi (Japó).

Organització: *UN University (UNU), The Ministry of the Environment (Japó), The Ministry of Education, Culture, Sports, Science & Technology (Japó), Universitat de Nagoya.*

Col·laboradors: *UN Educational and Scientific and Cultural Organization (UNESCO), UN Environment Programme (UNEP), UN Department of Economic and Social Affairs (UN DESA), UN Global Compact's Principles for Responsible Management Education, International Association of Universities (IAU).*

<http://www.c-linkage.com/for/hesd/top.html>

Conferència organitzada al final de la Dècada de l'Educació per al Desenvolupament Sostenible (DEDS 2005-2014) de l'ONU amb l'objectiu de fer balanç de les iniciatives desenvolupades en l'educació superior i de plantejar nous reptes. Vol incorporar també els reptes per a les Institucions d'Educació Superior **sorgits dels nous ODS, treballats a Rio + 20** (en la data de celebració de la conferència encara no s'havien presentat els 17 ODS), així com la participació a la Higher Education Sustainability Initiative promoguda per l'ONU.

La conferència s'organitza just abans de la conferència internacional de la UNESCO en EDS, amb l'objectiu d'aportar-hi contribucions de les IES.

El resultat principal de la conferència és la Declaració de Nagoya sobre Educació Superior i Desenvolupament Sostenible.

5.12. International Sustainable Campus Network (ISCN)

Entitat responsable: Associació sense ànim de lucre formada per universitats. *www.international-sustainable-campus-network.org*

Associació sense ànim de lucre d'universitats de més de 20 països que treballa per integrar la sostenibilitat als campus en la docència, la recerca i el funcionament de manera holística. La seva missió és oferir un fòrum on es puguin intercanviar experiències i experteses.

Desenvolupen aquestes quatre tipologies d'activitats:

1. *ISCN-GULF Sustainable Campus Charter*. Les universitats poden firmar o adaptar aquest document per adoptar-ne els principis a les seves institucions.
2. Grups de treball en relació a les dimensions del document. Promouen recerca i ofereixen recursos.
3. Organització de conferències i simposis.
4. Concessió dels *Sustainable Campus Excellence Awards*.

5.13. Nordic Sustainable Campus Network (NSCN)

Entitat responsable: Xarxa finançada per Norden, el Consell de Ministres dels països nòrdics. En són membres un total de 43 universitats de Dinamarca, Suècia, Finlàndia, Noruega i Islàndia. <https://nordicsustainablecampusnetwork.wordpress.com/>

Xarxa creada l'any 2012 per a donar rellevància a les activitats en matèria de sostenibilitat que es duen a terme a les institucions d'educació superior dels països nòrdics. És dirigida a personal administratiu i docent de les universitats amb interessos i implicacions en la sostenibilitat. Els seus objectius van encaminats a enfortir la sostenibilitat en la docència i la recerca i a incrementar la implementació de les activitats sostenibles als campus. Per fer-ho possible, treballen en xarxa i ofereixen un espai de debat, intercanvi i visibilització de les experiències de cada universitat, a més d'organitzar activitats pròpies, obertes a tots els membres.

5.14. The Platform for Sustainability Performance in Education

Entitat responsable: Coordinada per *Environmental Association for Universities and Colleges* (EAUC), del Regne Unit.

www.sustainabilityperformance.org

Aquesta plataforma és una iniciativa de diverses organitzacions i associacions d'universitats d'arreu del món que han creat eines per a avaluar els progressos en sostenibilitat de les seves institucions membres. Té per objectiu informar de les diverses eines existents i donar a conèixer la rellevància de l'educació per al desenvolupament sostenible en l'educació superior. Aquesta iniciativa també vol participar de l'HESI aportant-hi les diferents eines i estratègies d'avaluació existents.

Conté aquestes propostes d'avaluació:

- » AISHE (Assessment Instrument for Sustainability in Higher Education), desenvolupada a Holanda i aplicada en més d'11 països en més d'un centenar de casos.
- » AUA, que busca crear comunitats d'aprenentatge entre universitats de la regió Àsia-Pacífic que estan compromeses en l'educació per al desenvolupament sostenible
- » Sistema d'indicadors de la CRUE (Conferència de Rectors de les Universitats Espanyoles) per a mesurar el progrés de les universitats espanyoles en temes de sostenibilitat i responsabilitat social.
- » LIFE, eina d'autoavaluació i guia per a universitats per a millorar la responsabilitat social i mediambiental des d'una perspectiva global dins la institució.
- » STARS, un sistema voluntari de declaració de progressos en sostenibilitat per a obtenir reconeixement en aquest àmbit.
- » The Green Plan, una estratègia de desenvolupament sostenible dissenyada a França.
- » USAT, eina desenvolupada en el *Swedish/Africa International Training Programme*.
- » *Sustainable Campus Assessment System*, de la Universitat d'Hokkaido.

5.15. Principles for Responsible Management Education (PRiME)

Entitat responsable: Partenariat entre les Nacions Unides i escoles de negocis. El secretariat és a les oficines del *Global Compact*.

<http://www.unprme.org/about-prme/index.php>

Sorgeix de la iniciativa *Global Compact*, de les Nacions Unides, que treballa per la sostenibilitat a les empreses.

PRiME pretén incorporar el desenvolupament sostenible en els ensenyaments de direcció empresarial.

Hi ha nombroses escoles i facultats empresarials de l'Estat espanyol que en són membres.

5.16. RCE Network. Education for Sustainable Development

Entitat responsable: UNU-IAS (United Nations University – Institute for the Advanced Study of Sustainability).

<http://www.rce-network.org/portal/>

Iniciativa que sorgeix a partir de la Dècada per al Desenvolupament Sostenible amb l'objectiu d'oferir eines que permetin traslladar a l'àmbit local els objectius globals. Un cop finalitzada la DEES, actua a partir de la implementació del GAP i la realització dels ODS.

Posa en comú organitzacions d'educació formal i no formal de diferents nivells educatius, des de la primària fins a l'educació superior.

5.17. Sostenibilitat a la Universitat de Zuric

Entitat responsable: Universitat de Zuric.

<http://www.sustainability.uzh.ch/en.html>

Iniciativa de la Universitat de Zuric sobre sostenibilitat. S'inclou en aquest recull com a bona pràctica, atès que la iniciativa abraça de manera destacable nombroses activitats relacionades amb la recerca, la docència i l'àmbit institucional de campus.

5.18. Sostenibilitat a la Universitat de Gloucestershire

Entitat responsable: Universitat de Gloucestershire.

<http://www.glos.ac.uk/sustainability/Pages/sustainability.aspx>

Considerada una de les universitats més verdes, la Universitat de Gloucestershire també centralitza els seus esforços en la sostenibilitat en una àrea que gestiona les accions referents a docència, recerca i polítiques de campus.

5.19. Sustainable Development Knowledge Platform

Entitat responsable: Nacions Unides.

<https://sustainabledevelopment.un.org/>

És la pàgina de l'ONU que conté la informació sobre els ODS i les iniciatives relacionades amb aquests. Pel que fa a l'educació superior, el contingut de referència és el de l'HESI.

5.20. Sustainable Development Solution Network (SDSN)

Entitat responsable: Nacions Unides.

www.unsdsn.org

Xarxa creada per les Nacions Unides per a mobilitzar expertesa científica i tècnica a fi de promoure la solució de problemes envers el desenvolupament sostenible. Ha participat en el disseny i la implementació dels ODS.

Actua com a nucli vinculant i promotor d'aproximacions integrades que tinguin en compte les interconnexions en els reptes econòmics, social i ambientals actuals.

Treballa conjuntament amb agències de les Nacions Unides, institucions finançadores, sector privat i la societat civil.

A Espanya, des de gener de 2015, hi ha una demarcació nacional de la xarxa: Red Espanyola para el Desarrollo Sostenible (REDS). www.reds-sdsn.es

La Universitat de Barcelona n'és membre.

5.21. The Sustainability Literacy Test

Entitat responsable: Finançat per *Foundation for Sustainable Leadership* (Kedge Business School), compta amb la participació de nombrosos socis regionals i institucions expertes a escala mundial que actuen d'assessors i garants del projecte.

http://www.sustainabilitytest.org/en/subsustainability_home.

És un test gratuït en línia per a comprovar que els estudiants universitaris tenen clars els conceptes de desenvolupament sostenible.

Les universitats catalanes registrades són la Universitat de Girona i la Universitat Internacional de Catalunya.

5.22. University Educators for Sustainable Development (UE4SD)

Entitat responsable: Projecte finançat per *LifeLong Learning Programme – Erasmus Academic Networks*, de la Comissió Europea. El lideratge és de la Universitat de Gloucestershire (Regne Unit, North Hub) i treballa estretament amb tres socis coordinadors: la Universitat Autònoma de Madrid, la Universitat Charles (República Txeca) i la Universitat Leuphana de Lüneburg (Alemanya).

<http://www.ue4sd.eu/>

El Consorci UE4SD agrupa 52 socis de 33 països d'Europa i té com a objectiu reorientar el currículum de l'educació superior perquè faci referència al desenvolupament sostenible. És un projecte de tres anys que se centra a donar suport als professors oferint-los estratègies per a preparar els estudiants, independentment dels cursos o les especialitzacions, i a aprendre i aplicar les seves responsabilitats professionals i globals en sostenibilitat. El projecte inclou plans perquè el personal universitari desenvolupi competències i lideratges acadèmics vinculats a l'educació per al desenvolupament sostenible.

Les activitats del projecte estan estretament lligades a la *Copernicus Alliance*, la xarxa europea d'educació superior per al desenvolupament sostenible.

A part de la Universitat Autònoma de Madrid, hi participen com a sòcies les següents universitats de l'Estat espanyol: Universitat Politècnica de València, Universitat de Granada, Universitat Autònoma de Barcelona i Universitat de Girona.

6. EpD als estudis de postgrau de les universitats catalanes

Els ensenyaments que les universitats ofereixen són una de les missions fonamentals d'aquestes institucions. La seva oferta no solament determina la capacitat formativa de cada universitat, l'existència d'especialistes o fins i tot la mesura i la capacitat de diversificació, sinó que també és un element valuós per a veure quines temàtiques s'entenen com a rellevants i es consideren d'interès, tant per a la institució com per a la societat.

En l'informe *L'Educació per al Desenvolupament a la Universitat* es feia una anàlisi de les assignatures de grau de les universitats públiques catalanes amb l'objectiu d'identificar tendències, observar-ne el grau d'implementació i valorar on eren les oportunitats i els reptes en un desenvolupament més ampli. L'anàlisi –elaborada a partir de la informació publicada en línia als portals web de les universitats i, en conseqüència, sense garanties d'exhaustivitat– permetia assenyalar quina era la situació transversal en relació a la possible implementació de continguts vinculats a l'Educació per al Desenvolupament (EpD en els currículums dels graus. Recordem-ne els principals resultats:

1. Els plans d'estudis de grau tenen un nombre no menyspreable d'assignatures amb possibilitats d'incorporar les perspectives d'EpD sense necessitat de canvis en els plans d'estudis. Les àrees temàtiques d'aquestes assignatures, però, es troben altament fragmentades en funció dels graus de què formen part, de manera que en certes àrees de coneixement s'imparteixen àmpliament algunes de les temàtiques pròpies de l'EpD però hi ha una absència absoluta d'altres.
2. La Sostenibilitat Econòmica, Social i Ambiental és present sobretot en els graus d'enginyeria, però també té espais en els graus d'àrees científiques i els estudis econòmics i, en menor mesura, en els plans d'estudis de les ciències jurídiques, les ciències socials i les humanitats.
3. La Governança, Drets Humans i Ciutadania Global, per contra, té una àmplia presència en els graus de ciències socials i humanitats, i ocupa certs espais en les ciències jurídiques, ciències econòmiques i educació. Cal, però, destacar la seva absència absoluta en els graus de les àrees científico-tècniques.
4. Les àrees temàtiques d'Interculturalitat, Gènere i Cultura de Pau i Justícia Restaurativa tenen una presència més fragmentada, limitada a graus específics o a assignatures molt concretes. Les assignatures amb referències a la Interculturalitat es troben en les àrees de les ciències socials i humanitats i, sobretot, en els estudis d'educació i pedagogia.

Aquelles que estudien de manera destacada la justícia restaurativa es limiten a les ciències jurídiques i als estudis d'educació. Per contra, el Gènere és una àrea temàtica que es troba en un ampli ventall d'estudis de grau amb assignatures específiques que pretenen introduir la perspectiva de gènere en les temàtiques principals de la titulació. És destacable, però, la seva absència total als estudis científico-tècnics.

5. La majoria d'assignatures que poden incorporar els principis d'EpD als seus temaris són optatives. Això significa que són pocs els casos en què tot l'alumnat cursarà aquestes temàtiques de manera obligatòria. Alhora, es tracta d'assignatures que es cursen els darrers anys de la carrera, de manera que haurien de permetre una reflexió i anàlisi més aprofundides dels elements que s'imparteixen.

(L'Educació per al Desenvolupament a la universitat. Resum executiu. Villà, R. dir., 2015)

Aquesta vegada hem volgut fer un pas més en l'elaboració de l'anàlisi d'oferta d'estudis centrant-nos en la fase de postgrau. En aquest cas la cerca s'ha focalitzat en l'oferta de màsters i postgraus de les diferents universitats, sense tenir en compte els programes de doctorat. Aquesta decisió és motivada pel fet que els programes de doctorat no ofereixen docència específica –o aquesta és molt escassa–, de manera que, si bé tenen una vinculació amb uns departaments determinats, els temes de tesi poden ser molt més variats i, en tot cas, s'ha considerat que formen part de l'àmbit de la recerca més que no pas del de la docència. Així mateix, en focalitzar la cerca en programes de màster i de postgrau, hem pogut acotar-la amb més precisió; per tant, entenem que aquesta vegada sí que hi ha voluntat d'haver identificat tota l'oferta existent en l'àmbit que ens preocupa.

Amb tot, cal destacar la dificultat de no ometre cap programa de l'oferta existent o, paral·lelament, d'atorgar a aquests programes la categoria que realment els correspon. De nou, la cerca s'ha fet a partir de les informacions publicades als portals web, amb la col·laboració de membres de les diferents universitats que han revisat la selecció i hi han fet aportacions. Per consegüent, el nom del màster o del postgrau i la informació publicada tenen un pes rellevant a l'hora d'incloure'ls o no en la tria i en una categoria específica. Això fa, per tant, que hi hagi programes que en quedin exclosos perquè no s'han pogut identificar correctament.

Cal tenir en compte també l'existència dels màsters interuniversitaris. Aquests consten com a part de l'oferta de cada una de les universitats participants; però, a fi i efecte de no duplicar propostes en aquesta selecció, els hem comptabilitzat només en la universitat coordinadora.

En total, hem identificat 76 programes de màster amb contingut relacionat amb les àrees temàtiques de l'EpD. D'aquests, 37 es vinculen a la de sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 30, a la de governança, drets humans i ciutadania global; 4, a la de cultura de pau i justícia restaurativa; 2, a la d'interculturalitat, i 3, a la de gènere. Així, la primera observació evident és la gran disparitat en l'oferta global en funció de les temàtiques que cal tractar. És evident que avui dia, a les universitats catalanes, hi ha un interès molt més ampli a oferir coneixements especialitzats en sostenibilitat i ciutadania que no pas en les altres àrees temàtiques que conformen l'EpD.

Aquesta disparitat també es fa evident en l'oferta de cada universitat, que, si bé respecta per força les diferències globals, té més oferta en una àrea o una altra, en funció de les fortaleses acadèmiques de cada institució. A la UAB hi hem identificat 13 màsters, 3 dels quals formen part de l'àrea de sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 7, de la de governança, drets humans i ciutadania global; 1, de la de cultura de pau i justícia restaurativa; 1, de la d'interculturalitat, i 1, de la de gènere. A la UB, de 17 màsters totals, 5 són de sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 10, de governança, drets humans i ciutadania global; 1, de cultura de pau i justícia restaurativa, i 1, de gènere. A la UdG, d'un total de 4, 3 són de sostenibilitat econòmica, social i ambiental, i 1, de governança, drets humans i ciutadania global. A la UdL hi hem identificat 8 màsters, 7 dels quals són de sostenibilitat econòmica, social i ambiental, i 1, de governança, drets humans i ciutadania global. A la UOC n'hi ha 7: 2 de sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 3 de governança, drets humans i ciutadania global, i 2 de cultura de pau i justícia restaurativa. A la UPC n'hem identificat 10, tots de l'àrea de sostenibilitat econòmica, social i ambiental. A la UPF hi ha 9 màsters: 8 de governança, drets humans i ciutadania global i 1 d'interculturalitat. A la URV, un total de 8 màsters: 7 de sostenibilitat econòmica, social i ambiental i 1 de governança, drets humans i ciutadania global.

Del total de màsters descrits en el paràgraf anterior, 14 són interuniversitaris, 5 dels quals pertanyen a l'àrea de sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 7, a la de governança, drets humans i ciutadania global; 1, a la d'interculturalitat, i 1 a la de gènere.

Pel que fa als postgraus, se n'han localitzat 43, distribuïts en els eixos temàtics de la manera següent: 20, a sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 9, a governança, drets humans i ciutadania global; 10, a cultura de pau i justícia restaurativa; 1, a interculturalitat, i 3, a gènere. Si els considerem per universitats, trobem que a la UAB hi ha 3 postgraus vinculats a l'eix sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 5, a cultura de pau i justícia restaurativa; 1, a interculturalitat (interuniversitari, amb la UB), i 2, a gènere. L'oferta de la UB es concreta en 7 de l'eix sostenibilitat, econòmica, social i ambiental; 3 de governança, drets humans i ciutadania global, 1 de cultura de pau i justícia restaurativa, i 1 de gènere. La UOC ofereix 5 postgraus vinculats a la sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 3 a governança, drets

humans i ciutadania global i 4 a cultura de pau i justícia restaurativa. Tota l'oferta de la UPC, un total de 4 postgraus, està vinculada a l'eix sostenibilitat econòmica, social i ambiental. A la UPE, 1, a sostenibilitat econòmica, social i ambiental, i 1, a governança, drets humans i ciutadania global. Els 2 postgraus de la URV estan vinculats a l'eix de governança, drets humans i ciutadania global.

No s'han identificat postgraus a la UdG ni a la UdL, però cal tenir en compte que moltes vegades màsters i postgraus comparteixen oferta docent, de manera que és possible que n'hi hagi i no sigui identificable com a tal, o bé que aquestes universitats apostin per l'oferta de màsters, entre els quals sí que n'hi havia de vinculats a l'EpD.

A l'annex d'aquest document s'hi inclou una taula amb la relació de tots els màsters i postgraus, amb indicació del nom, la universitat on es fan, si són de caràcter oficial o de títol propi, el nombre de crèdits i la modalitat de docència, la persona responsable de la coordinació, l'eix temàtic d'EpD on els hem situat i una breu descripció del contingut, així com l'enllaç a l'espai web on pot obtenir-se'n més informació.

7. EpD en la recerca de les universitats catalanes

La recerca a les universitats públiques és, juntament amb la docència, un dels pilars d'aquestes institucions. La seva rellevància és evident pels efectes que té en diverses esferes del coneixement. D'una banda, determina l'avenç del coneixement científic, que permet el progrés de la societat i és indispensable per al desenvolupament d'aquesta. Per tant, els interessos, les temàtiques i les perspectives de la recerca no solament són clau per a entendre les prioritats d'una societat determinada en un moment específic, sinó també per a conèixer quines són i seran les línies prioritàries d'actuació de poders públics i privats i com poden afectar-nos personal i globalment.

Les prioritats de la recerca són determinades, en part, per la possibilitat de finançament públic i privat, però també reflecteixen els interessos dels investigadors que les porten a cap. En aquest sentit, les línies de recerca que es desenvolupen a les universitats no tan sols tenen un efecte directe en la producció de coneixement científic avançat, sinó que també repercuteixen en els aprenentatges dels estudiants de grau i de postgrau. Això és així perquè el professorat universitari és alhora el que desenvolupa la recerca; per tant, sembla lògic pensar que els seus interessos en tant que investigadors es veuran reflectits en la tasca docent. Aquesta vinculació entre expertesa investigadora i transmissió docent es fa més evident en les assignatures específiques i, sobretot, en les dels estudis de postgrau, però igualment hauria de transmetre's en les assignatures comunes, que comparteixen temari entre diferents professors però que cada responsable hauria de ser capaç d'inserir la seva pròpia perspectiva, basada en la seva expertesa acadèmica.

L'organització de la recerca a les universitats és complexa i, sobretot, prolífica. Els investigadors coordinen projectes de recerca, o hi participen, a títol individual o en grup, que responen a la voluntat de trobar respostes a preguntes específiques. Ho fan també com membres de grups de recerca que acullen diversos investigadors en diferents fases de la seva carrera acadèmica, organitzats sobre temàtiques comunes. Els grups de recerca són les estructures de recerca bàsiques, que s'agrupen en ocasions sota el paraigua de centres o instituts de recerca. Aquests incorporen investigadors de diversos grups de recerca i ofereixen una estructura de suport més sòlida que no pas els grups, i organitzen també, moltes vegades, ofertes de docència de postgrau pròpies. Paral·lelament, tot i que en menys proporció, hi ha les càtedres, que promouen l'estudi i la recerca sobre un tema concret a partir d'un treball basat més en la reflexió i la difusió, a fi de cercar un arrelament destacat amb altres agents propers.

Per a aquest informe hem dut a terme una cerca bàsica de les estructures de recerca, intentant determinar-ne la vinculació en un dels cinc àmbits de l'EpD. Aquesta és una tasca extremadament complexa, pel gran nombre d'elements que cal analitzar –només pel que fa a grups de recerca,

estem parlant de prop de 2.000 grups reconeguts per l'AGAUR a Catalunya– i per la complexitat de conèixer el contingut i la perspectiva real de la recerca que desenvolupen a partir del nom i de la informació publicada. Com ja hem comentat, aquestes estructures agrupen i vinculen investigadors que desenvolupen les seves pròpies línies de recerca, individualment o en col·laboració amb companys del mateix grup o d'altres grups, de manera que els noms i les informacions que es publiquen han de donar una idea general del treball que es pot fer, però rarament identifiquen clarament quines són les línies específiques d'aquest treball.

A causa d'aquesta indefinició, i davant la constatació que tot intent de recull específic serà incorrecte, hem optat per no recollir específicament el nombre d'estructures per universitat, sinó limitar-nos a oferir xifres en funció dels cinc eixos temàtics, amb l'objectiu que serveixin de mirada inicial per a intentar trobar pistes sobre les tendències en aquest àmbit.

Pel que fa als grups de recerca, n'hem identificat 22 de vinculats a la sostenibilitat econòmica, social i ambiental; 11, a la governança, drets humans i ciutadania global; 3, a la cultura de pau i justícia restaurativa; 11, a la interculturalitat, i 13, al gènere. Tots plegats fan un total de 60 grups de recerca, una xifra extremadament baixa per la totalitat de grups existents. És molt probable, però, que, dins els nombrosos grups que no hi han estat inclosos, es facin investigacions que treballin en la línia del desenvolupament sostenible, i també que, en els grups que sí que s'hi han inclòs, les investigacions no es vinculin a la perspectiva de la sostenibilitat.

Quant a les altres estructures de recerca, en l'eix de sostenibilitat econòmica social i ambiental, hi hem identificat 4 instituts de recerca, 8 centres de recerca i 2 càtedres. En relació a governança, drets humans i ciutadania global, 1 càtedra, 1 institut i 1 observatori. També 1 observatori vinculat a cultura de pau i justícia restaurativa, 1 càtedra i 1 centre a interculturalitat i 1 centre i 1 institut interuniversitari (del qual formen part la UB, la UAB, la UdG, la UPC, la URV, la UdL i la UVic) vinculats a gènere. És interessant comentar així mateix l'existència de dues càtedres a la UdG (Càtedra de Responsabilitat Social Universitària i Càtedra internacional UNESCO de Desenvolupament Humà Sostenible) que pretenen abordar el tema que ens ocupa amb tota la seva complexitat, i incorporar-hi els diferents eixos que en formen part.

7.1. Iniciatives des de la universitat i per a la universitat

Més enllà de les estructures de recerca pròpies de la universitat i dels projectes de recerca bàsica o aplicada que es puguin dur a terme dins aquestes estructures, hi ha també iniciatives que tenen com a objectiu prioritari millorar el coneixement del desenvolupament sostenible

en la comunitat docent i investigadora del centre. En aquests casos, no es tracta tant d'obtenir nous coneixements com de trobar la manera de transferir els existents al personal docent per tal que pugui incorporar-los a les classes i a les investigacions. Són, doncs, projectes més o menys vinculats directament a la recerca però desenvolupats sempre des de l'acadèmia i orientats en el treball envers la formació del personal.

A continuació enumerem algunes d'aquestes iniciatives, en marxa o finalitzades, que poden oferir eines específiques per a incorporar el desenvolupament sostenible a la docència i a la recerca, i millorar-ne el coneixement per part del professorat universitari. Alguns d'aquests projectes estan en funcionament actualment i, per tant, encara han d'elaborar una part o la totalitat dels seus resultats; d'altres, en canvi, ja han finalitzat; però, malgrat això, continuen oferint recursos que poden ser útils per als acadèmics de diverses disciplines.

7.1.1. Càtedra DOW/URV de Desenvolupament Sostenible

Creada l'any 2005 entre l'empresa Dow Chemical Ibèrica i la URV, la càtedra té com a missió generalitzar i socialitzar el coneixement en l'àmbit de la sostenibilitat, entesa des de les perspectives mediambientals, econòmiques i socials, i tecnològiques. Entre altres activitats, ha elaborat mòduls universitaris sobre desenvolupament sostenible, que són accessibles en línia, i ha publicat un manual amb material per a introduir la perspectiva i els conceptes rellevants als estudis universitaris.

www.desenvolupamentsostenible.org

7.1.2. Educació per al desenvolupament de la Universitat (ESDU)

El projecte Educació per al Desenvolupament a la Universitat (ESDU) és una iniciativa de la Fundació Autònoma Solidària (FAS), de la UAB, per a la promoció específica i transversal de les perspectives de l'EpD en l'àmbit formal universitari. Vol potenciar el paper de la universitat en la generació de coneixement crític i en la conformació d'una ciutadania activa i compromesa davant la transformació de les desigualtats a escala local i mundial.

En marxa des del curs 2013-2014, el projecte ha afavorit l'articulació d'un conjunt de processos participatius encaminats a dissenyar i implementar fórmules d'integració curricular de l'EpD a la UAB i en l'àmbit català. Es duu a terme en col·laboració amb l'ACUP mitjançant una estratègia de treball en xarxa que aglutina centres i facultats, professorat, estudiants,

oficines de cooperació universitària i entitats, amb el suport, entre d'altres, de l'Ajuntament de Barcelona.

El projecte coordina i promou diverses activitats a la UAB i en l'àmbit català, orientades a diferents actors vinculats a la comunitat universitària. En relació al professorat, aquestes activitats inclouen els punts següents:

- » Creació de Grups d'Educació per al Desenvolupament en Facultats (GEDEF): Grups de treball horitzontals, actualment en actiu, a les facultats d'Economia i Empresa, de Veterinària i a l'Escola d'Enginyeria per a promoure el tractament acadèmic de l'Economia Social i Solidària, la Sobirania Alimentària i el Desenvolupament Humà Sostenible, respectivament. Són formats per membres dels equips de deganat, professorat, estudiants i organitzacions socials. Es discuteix el tractament acadèmic d'aquestes temàtiques i es plantegen propostes que n'afavoreixin la incorporació específica als plans d'estudis.
- » Formació adreçada a professorat universitari: Cursos o jornades especialitzades en continguts, metodologia i recursos pedagògics en clau d'EpD, en coordinació amb l'Oficina de Qualitat Docent. D'una banda, s'ha creat un curs orientat a facilitar eines per a desenvolupar les competències del pensament crític i el compromís ètic en la tasca docent, que ha estat incorporat al **Pla de Formació Docent** de l'OQD. D'altra banda, hi ha activitats formatives vinculades al GEDEF de veterinària que se centren en qüestions de l'àmbit de la sobirania alimentària.
- » Creació d'un banc de recursos per a l'educació superior: En col·laboració amb Eualter. Creació d'una col·lecció de referència en propostes pedagògiques i recursos per a aplicar a l'aula universitària, inserida en la nova plataforma web especialitzada en EpD de l'entitat Eualter.
- » Organització i dinamització de seminaris de treball amb agents universitaris i socials: Es pretén així generar espais de treball entre persones i entitats amb diverses trajectòries en l'àmbit de l'educació superior per tal de pensar conjuntament com fomentar l'abordatge de l'EpD en els plans d'estudis de les universitats i generar noves xarxes de col·laboració i intercanvi d'experiències, tant en l'àmbit local i estatal com en l'internacional.

7.1.3. Global Dimension in Engineering Education (GDEE)

El GDEE és un projecte europeu finalitzat, coordinat per la UPC, que pretenia incrementar el coneixement del professorat universitari de les àrees científicotècniques en relació al desenvolupament sostenible, així com aportar-los recursos i estratègies per a incorporar aquesta perspectiva a les classes i a la recerca.

Tot i que el projecte ja ha s'ha enllestit, al seu portal web s'hi poden descarregar els materials que van elaborar-se per als 9 cursos creats en el si del projecte.

www.gdee.eu

7.1.4. University Meets Social Responsibility (UNIBILITY)

És un projecte Erasmus Plus que es proposa potenciar la responsabilitat social de les universitats participants mitjançant els següents objectius:

- » Millorar el compromís entre les institucions d'educació superior i les comunitats locals.
- » Desenvolupar estratègies per a incrementar la responsabilitat social de manera activa pel que fa a estudiants i a recerca.
- » Desenvolupar projectes d'aprenentatge i servei que impactin en el medi ambient.
- » Crear material de formació i formar en responsabilitat social, tant responsables i directius de la gestió de les universitats com estudiants.
- » Crear xarxes d'aprenentatge entre institucions d'educació superior, empreses locals, el sector mediambiental i el sector social
- » Va iniciar-se l'octubre del 2015 i finalitzarà l'octubre del 2017. A Catalunya hi participa la Universitat de Barcelona.
- » www.postgraduatecenter.at/unibility

7.1.5. University Educators for Sustainable Development (UE4SD)

Com s'ha comentat a l'apartat 5.22, és un projecte de tres anys finançat per *LifeLong Learning Programme – Erasmus Academic Networks*, de la Comissió Europa. Agrupa 52 socis de 33 països d'Europa i té com a objectiu reorientar el currículum de l'educació superior perquè faci referència al desenvolupament sostenible, a partir d'oferir suport al professorat per ensenyar responsabilitat professional i global en sostenibilitat.. El projecte inclou plans perquè el personal universitari desenvolupi competències i lideratges acadèmics vinculats a l'educació per al desenvolupament sostenible. A Catalunya hi participen la UAB i la UdG.

<http://www.ue4sd.eu/>

8. La Responsabilitat Social Universitària com a estratègia institucional

En els darrers anys s'ha fet palès el creixement de la rellevància de la responsabilitat social en diferents àmbits i institucions. Les universitats no han restat al marge d'aquesta tendència i han promogut o fet visibles accions que en fan una clara referència, i han desenvolupat la Responsabilitat Social Universitària.

En l'àmbit de les universitats catalanes, i específicament a partir de la informació obtinguda a través dels seus portals web com a finestres destacades de les activitats i els posicionaments institucionals, el primer aspecte que cal destacar és que actualment la majoria han incorporat un apartat d'RSU al qual es pot accedir fàcilment. Això encara no és així a la UB ni a la URV. En aquests dos casos, no s'identifica un apartat des del portal principal que ens porti a les accions i polítiques desenvolupades per la institució en relació a l'RSU. Això no vol dir que no n'hi hagi, però cal accedir-hi fent cerques específiques o navegant pel web fins a localitzar-les. En el cas de la UdG, tampoc no hi ha menció de l'RSU, sinó que l'apartat que agrupa les diferents accions que es duen a terme a la universitat en aquest sentit s'anomena «compromís social». Tret, doncs, de la UB i URV, els portals de les altres universitats tenen un vincle directe a l'apartat d'RSU, bé des de la pàgina principal (UdG), bé entrant als apartats «universitat» o «coneix la universitat» (el nom varia lleugerament segons la institució).

Si bé cada portal adopta una organització i un disseny diferents del contingut, el cert és que el més rellevant són els aspectes que comparteixen les diferents universitats com a part de la seva política i acció en RSU, incloent-hi les dues que no tenen un apartat específic de fàcil accés però que, en canvi, publiquen memòries o documents respecte a les mesures que es prenen institucionalment. En aquest sentit, doncs, podem afirmar que, en general, les universitats inclouen dins les seves accions d'RSU les següents iniciatives:

- » **Sostenibilitat:** Accions que es desenvolupen als campus per a promoure una activitat respectuosa amb el medi ambient. Aquí s'hi inclouen, entre d'altres, aspectes arquitectònics, despeses d'energia i aigua, promoció de la mobilitat sostenible o l'entorn natural dels campus.
- » **Cooperació:** Actuacions en l'àmbit de la cooperació internacional i compromís social a escala local, que generalment es porten a cap des de les oficines de cooperació de cada universitat.
- » **Voluntariat:** Promoció del voluntariat entre la comunitat universitària, promogut des de les oficines de cooperació o les unitats específiques de voluntariat, depenent del cas.

- » **Igualtat:** Esment de l'existència d'oficines d'igualtat de gènere o de les iniciatives que es desenvolupen en cada universitat per a garantir la igualtat entre tots els membres de la comunitat universitària. En línies generals, hi ha una vinculació preferent al gènere, tot i que en alguns casos es fa referència també a l'adopció de mesures contra altres desigualtats.
- » **Equitat:** En aquest cas, es fa referència, principalment, als serveis que ofereix la institució als estudiants amb alguna discapacitat.
- » Ètica: Referència als compromisos de la universitat en relació a les seves actuacions investigadores des de la perspectiva de la recerca responsable.
- » **Relació amb l'entorn proper:** Plans i programes de compromís social, desenvolupats per una part dels estudiants universitaris (ApS) o des de la institució (participació en projectes municipals o suprauniversitaris).
- » **Salut:** Programes existents per a promoure una vida saludable de la comunitat universitària, tant pel que fa als hàbits, com per a la prevenció de riscos en l'àmbit professional i personal.
- » **Riscos laborals:** Plans, propostes i recursos per a la prevenció dels riscos laborals dels treballadors de la universitat.
- » D'altres:
 - > **Planificació, avaluació i qualitat:** Oficines de planificació o avaluació de la docència.
 - > **Cultura:** Activitats culturals desenvolupades al campus des de la universitat o per a la comunitat universitària.
 - > **Llengües:** Servei de llengües de la universitat.

Si bé no tots els apartats són presents en tots els casos, especialment pel que fa als inclosos dins l'apartat «D'altres», sí que en més o menys grau trobem que són les àrees que les universitats consideren que formen part de la seva RSU. Cal dir que, en la majoria dels casos, es tracta d'accions amb més o menys trajectòria però que ja es desenvolupaven abans de la creació de l'apartat específic al portal i, moltes vegades, també abans de l'adopció explícita de l'RSU per part de la universitat. És a dir, som davant un procés que s'ha anat desenvolupant a ritmes diversos, i el que fan les universitats no és únicament fer créixer les seves accions en la línia del desenvolupament sostenible, ara que aquest comença a tenir reconeixement i fins una

certa exigència ètica des de l'àmbit institucional –això també–, sinó que aglutinen en un espai comú les activitats que ja es duïen a terme d'una manera autònoma i no sempre coordinada per tal de dotar-les d'una rellevància i d'omplir el concepte d'RSU que volen desenvolupar. Aquesta és una bona estratègia, que permet visualitzar la feina que ja s'està fent i que pot servir per a millorar la coordinació entre els programes que ho requereixin.

8.1. Normatives vinculades a la Responsabilitat Social Universitària

Els apartats específics d'RSU als portals web també serveixen per a donar a conèixer les normatives aprovades per cada universitat que, o bé fan referència als compromisos presos per aquesta, o bé recullen en forma de memòria el compliment d'aquests compromisos. Per facilitar-ne la lectura, a continuació vinculem els documents que cada universitat considera rellevant al respecte. Cal recordar que l'absència de vincles en documents específics no significa necessàriament que no existeixin a les respectives universitats, sinó que en l'organització del portal web no s'ha cregut convenient d'incorporar-los a l'apartat d'RSU; per tant, no se'ls dóna visibilitat des d'aquesta perspectiva.

Universitat de Barcelona

Memòries de responsabilitat social dels cursos 2008-2009 al 2014-2015

<http://www.ub.edu/responsabilitatsocial/memoria.html>

Documents de la UB sobre l'adopció de la responsabilitat social en la seva gestió

Resolució de creació i nomenament de membres de la Comissió de Responsabilitat Social.
Rector, 23 de març de 2011

La responsabilitat social a la Universitat: el compromís social de la Universitat de Barcelona.
Control Intern, Riscos i Responsabilitat Social, 6 de juliol de 2009

Respostes a les qüestions sobre responsabilitat social plantejades al claustre de la Universitat de Barcelona. Claustre del 6 de juliol de 2009

Universitat Autònoma de Barcelona

Principis i valors de la UAB [PDF]

Reglament i funcions del Comitè de Responsabilitat Social (CRS) de la UAB [PDF]

Codi de bones pràctiques en la recerca [PDF]

Codi de bones pràctiques en la docència i l'estudi [PDF]

Pla d'acció per a la igualtat entre dones i homes a la UAB [PDF]

Política per a la dignitat de les persones. Instruments per a garantir un entorn lliure d'assetjament a la UAB [PDF]

Universitat Politècnica de Catalunya

Codi ètic i de bones pràctiques del personal al servei de la Universitat Politècnica de Catalunya i del seu estudiantat

Pla de prevenció de riscos laborals de la UPC

Programa d'atenció a les discapacitats

Pla UPC Sostenible

Primera fase.

Segona fase

Declaració de Sostenibilitat

II Pla per a la Igualtat d'Oportunitats

Política de Prevenció de Riscos Laborals

Pla de Llengües de la UPC

Pla UPC Cooperació 2015 (Estratègia i calendari)

Universitat Pompeu Fabra

Resolució del Rector de creació del programa de responsabilitat social

Codi ètic de la UPF

Codi de la UPF sobre conductes violentes, discriminatòries i assetjament

Política de sostenibilitat ètica

Pla d'igualtat Isabel de Villena

Pla d'inclusió

Agenda 21 de la UPF

Universitat de Girona

No hi ha una normativa vinculada a l'apartat de compromís social i no se'n localitza cap al web. Això no indica necessàriament que no existeixi, sinó que posa en evidència la manca de visibilitat que té actualment.

Universitat de Lleida

[Pla estratègic 2013-2016](#)

[Codi ètic de la UdL](#)

[Reglament d'actuació en cas de violència de gènere](#)

Universitat Rovira i Virgili

Com hem comentat, no hi ha cap apartat específic d'RSU al portal de la URV. Amb tot, l'informe de la tercera missió de la universitat inclou alguns resultats d'accions que poden entendre's com a part de l'RSU.

[Informe de la tercera missió, apartat de «Comunitat universitària i acció social»](#)

Universitat Oberta de Catalunya

Codi ètic de la UOC [\[PDF | 495 kB\]](#)

Pla de millora per a l'accessibilitat 2015-2016 [\[PDF | 198 kB\]](#)

Pla d'igualtat efectiva entre dones i homes a la UOC 2015-2019 [\[PDF 251 kB\]](#)

II Diagnosi sobre la igualtat d'oportunitats entre dones i homes a la UOC [\[PDF 2 MB\]](#)

Memòria de responsabilitat social 2014-2015

8.2. Responsables de Responsabilitat Social Universitària a les universitats

Si bé, com hem vist, la majoria d'accions d'RSU a les universitats es duen a terme d'una manera descoordinada o per mitjà d'unitats independents que es responsabilitzen d'àmbits específics, cada cop hi més centres universitaris que, a part de vincular els diferents àmbits a les pàgines web dels serveis corresponents, informen d'una persona responsable per a la totalitat de la política d'RSU, sia un vicerectorat específic sia una unitat concreta o una figura designada especialment per a aquest càrrec. Aquesta identificació amb un responsable

unitari és un altre senyal de la creixent rellevància que està prenent l'RSU dins les institucions d'educació superior a Catalunya, ja que denota la voluntat de dotar-la de coherència i la possibilitat d'oferir respostes centralitzades.

Així i tot, el camí per recórrer en la identificació de responsables és encara llarg. A la majoria d'universitats, la identificació no és senzilla ni directa, i cal cercar-la a través de directors, documents o altres apartats del web, de manera que moltes vegades els primers contactes als quals s'accedeix són els dels responsables sectorials, abans de poder conèixer de quin càrrec polític o tècnic centralitzat depenen, si és que n'hi ha cap.

Aquests són els responsables que hem identificat a les diferents universitats:

Universitat de Barcelona

Malgrat no tenir un enllaç directe o semidirecte des del portal principal de la universitat, un cop s'accedeix a partir de «Cerca» a l'apartat de Responsabilitat social, s'anuncia l'Oficina de Control Intern, Riscos i Responsabilitat Social Corporativa, com a responsable d'identificar i recollir les diferents propostes d'RSU que es duguin a terme a la universitat.

Oficina de Control Intern, Riscos i Responsabilitat Social Corporativa:
responsabilitatsocial@ub.edu

Universitat Autònoma de Barcelona

L'equip d'RSU de la UAB no ha estat actualitzat després de les passades eleccions al rectorat. Els càrrecs que s'inclouen aquí són els que consten al web, però no es corresponen amb els vicerektorats actuals, ni s'informa de si la responsabilitat de la RSU recaurà sobre algun altre vicerektorat o responsable.

Vicerektor de Relacions Institucionals i Territori

Vicerektor de Projectes Estratègics i Planificació

Comissionat del Rector per a la Societat de la Informació

Universitat Politècnica de Catalunya

A banda de les persones que dirigeixen les diferents unitats, la responsabilitat política de les àrees que configuren l'RSU està distribuïda entre diversos membres de l'Equip de Direcció de la UPC Cooperació per al Desenvolupament i Voluntariat; la vicerectora de Relacions Internacionals (Lourdes Reig); Política d'igualtat d'oportunitats, la vicerectora d'Ordenació

Acadèmica (Maribel Rosselló); Programa d'inclusió, el vicerector d'estudiants (Cisco Vallverdú), i Àmbit de Sostenibilitat, el vicerector de Política Universitària (Antoni Ras).

Cal dir, però, que ni aquestes relacions ni els contactes apareixen de manera visible als espais web corresponents.

Universitat Pompeu Fabra

El responsable indicat és l'Àmbit de Responsabilitat Social: responsabilitat.social@upf.edu

Universitat de Girona

Tot i que des de l'apartat de Compromís social només hi ha vinculacions als diferents serveis que ofereixen unitats diverses, la UdG va nomenar el juny del 2016 Carles Serra Salamé adjunt al rector per Compromís Social.

No es localitza cap adreça institucional.

Universitat de Lleida

L'apartat d'RSU identifica com a contacte el Vicerectorat d'Activitats Culturals i Projecció Universitària.

vac.secretaria@udl.cat

Universitat Rovira i Virgili

En no haver-hi cap apartat específic, no és possible trobar aquí un responsable unitari. Els vicerectorats que tenen responsabilitat sobre alguna de les àrees que conformen l'RSU són els següents:

Vicerectora de Docència, Estudiants i Comunitat Universitària (Arantxa Capdevila):
vr.docencia@urv.cat - vr.estudiants@urv.cat

Vicerector d'Universitat i Societat (Jordi Tous): vr.societat@urv.cat

Vicerector de Transferència i Innovació (Miquel Àngel Bové ans):

vr.innovacio@urv.cat

Universitat Oberta de Catalunya

No s'identifica cap responsable unitari.

8.3. La Responsabilitat Social Universitària: de la política a la docència

Si bé des de l'àmbit institucional l'RSU s'entén bàsicament a partir de les accions que duu a terme la institució com a tal, a la pràctica, aquestes estan emmarcades principalment en les accions que es duen a terme en l'àmbit del campus, és a dir, fora de les aules i dels espais propis de coneixement.

En aquest sentit, s'incideix en el benestar i la defensa dels drets de la comunitat universitària (en els àmbits de la igualtat, l'equitat, els riscos laborals, la salut, etc.), es ressalten també les accions que fa la universitat en relació al retorn social en contextos propers i internacionals (voluntariat, cooperació, participació en plans suprauniversitaris, etc.), s'actua en la infraestructura i gestió dels campus des d'una perspectiva mediambiental buscant l'eficiència (campus verds, sostenibilitat, etc.) i s'incideix en els compromisos de la universitat envers l'ètica acadèmica (codis ètics, etc.). Podem entendre, doncs, que actualment l'RSU actua en els diferents àmbits de la vida universitària, sense entrar clarament, però, en els continguts dels coneixements que s'hi generen i transmeten.

Per això cal destacar l'esforç que està duent a terme la UPC per a anar un pas més enllà i incorporar de manera efectiva els principis del desenvolupament sostenible als continguts dels seus plans d'estudis. Per a fer-ho possible, es va incloure al currículum de tots els plans d'estudis de grau la competència «Sostenibilitat i compromís social», que queda definida de la manera següent:

«Conèixer i comprendre la complexitat dels fenòmens econòmics i socials típics de la societat del benestar; capacitat per a relacionar el benestar amb la globalització i la sostenibilitat; habilitat per a usar de forma equilibrada i compatible la tècnica, la tecnologia, l'economia i la sostenibilitat.»

El repte de l'avaluació per competències ha estat, i és, notable en totes les universitats, i si no hi ha estratègies ni indicacions clares de com fer l'avaluació, sobretot en el cas de les competències menys tècniques o específiques, és fàcil que, a la pràctica, quedin en declaracions d'intensions, sense poder demostrar que, efectivament, s'han acomplert. Per a evitar-ho, a la UPC es va crear el programa STEP 2015 amb l'objectiu de «desenvolupar les bases conceptuals, identificar els referents concrets i posar a disposició dels grups d'interès eines pràctiques per a formar els titulats» en la competència.

Paral·lelament, a través de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la universitat, va formalitzar-se el Grup d'Innovació Docent VISCA (Valors, Igualtat, Sostenibilitat, Cooperació, Accessibilitat), vinculat a la competència i amb l'objectiu de «compartir experiències

i recursos per a incorporar les diferents dimensions de la competència a les matèries i pràctiques docents dels plans d'estudis». També des de l'ICE hi ha disponible la *Guia per a desenvolupar la Sostenibilitat i el Compromís social en el disseny de les titulacions*, que pretén donar pautes sobre com integrar la competència als plans d'estudi.

Podeu consultar més informació sobre aquestes iniciatives a:

<http://www.upc.edu/rsu/ca/la-responsabilitat-social-a-la-upc-1/les-accions-que-fem-a-la-upc/la-docencia>

9. Oportunitats i reptes

9.1. On som

El desenvolupament sostenible comença a tenir rellevància dins les universitats catalanes. D'uns anys ençà, si més no, el concepte ha pres força té presència i s'utilitza cada vegada més, allunyat de la seva concepció inicial que el vinculava prioritàriament al medi ambient i incloent-hi els altres eixos que en formen part.

En l'àmbit de la docència, l'informe *l'Educació per al Desenvolupament a la Universitat* ja ens indicava l'important nombre d'assignatures que tenien possibilitats d'incorporar perspectives d'EpD sense necessitat de canvis en els plans d'estudis, si bé també ens avisava de les importants desigualtats en relació a la presència dels diferents eixos de l'EpD en funció de l'àrea de coneixement de cada grau. A més, les conclusions de l'informe també destacaven el caràcter optatiu de la majoria d'assignatures, fet que impedeix que els continguts hagin de ser assolits per tot l'estudiantat.

Al' hora de recollir-hi els màsters, com a oferta prioritària dels estudis de postgrau, hem pogut observar que a Catalunya hi ha una oferta formativa que cobreix tots els eixos de l'EpD, si bé està desequilibrada, amb molts més màsters dels àmbits de sostenibilitat econòmica, social i ambiental, i governança, drets humans i ciutadania global que dels altres tres.

Pel que fa a la recerca, i malgrat la dificultat de recollir dades fiables, els resultats ens indiquen que hi ha molt pocs grups de recerca que s'identifiquin clarament amb la perspectiva del desenvolupament sostenible. Malgrat això, sembla que hi ha un interès creixent per millorar-ne la presència i el coneixement en el si de les universitats mateixes, si s'ha de jutjar per l'aparició de càtedres, projectes de recerca i materials que pretenen dotar els investigadors d'eines per a ajudar-los a orientar la seva recerca i docència envers aquesta perspectiva.

Finalment, des del posicionament institucional, sembla que hi ha un creixent interès a adoptar la responsabilitat social universitària com a element destacable del funcionament de les universitats i a visualitzar les accions que es porten a cap en aquesta línia. Darrerament la majoria de webs de les universitats han creat apartats específics on s'agrupen les diferents iniciatives existents, cosa que els dona visibilitat. Així mateix, les universitats han anat aprovant en els darrers anys normatives que destaquen els compromisos presos en l'àmbit institucional en la línia dels principis del desenvolupament sostenible.

Amb tot, actualment la majoria d'accions que s'esmenten són les que ja es feien anteriorment, de manera que, si bé hi ha hagut creació d'iniciatives noves, el que observem, sobretot, és la voluntat d'omplir un concepte adoptat recentment (RSU) amb el contingut del que ja es feia. Que estem enmig d'un procés, és evident també per la dificultat de trobar responsables generals en l'RSU. Malgrat que en alguns casos hi ha un contacte clar a qui dirigir-se, en la majoria, encara és difícil de trobar o inexistent, i es posen com a referents els diferents caps de les unitats pertinents o els vicerectors responsables de les diferents temàtiques incloses en l'RSU, que generalment són diversos.

Les accions i polítiques assenyalades com a RSU tenen incidència en la vida al campus i en la gestió de la universitat, però no entren directament en els continguts o les perspectives de la docència i la recerca, amb l'excepció dels codis ètics, que marquen unes línies vermelles que no poden ser traspassades. La UPC és la universitat que ha fet una aposta més clara per mirar d'incidir directament en la docència, a partir de l'aprovació de la competència transversal de sostenibilitat i compromís social, i amb la creació de recursos per a facilitar-ne la implementació real.

9.2. Possibilitats de treball

Davant la situació actual, hi ha diferents estratègies que poden adoptar-se per a avançar en la implementació de la perspectiva del desenvolupament sostenible a les universitats catalanes.

En primer lloc cal acabar i prioritzar la feina de visualització de les iniciatives existents. Això significa assegurar-se que la informació al web és visible, de fàcil accés i ben organitzada, però també ampliada no sols als serveis que ofereix la universitat, sinó a la docència i a la recerca que s'hi desenvolupen, descrivint les propostes de grau i postgrau que estan relacionades amb el desenvolupament sostenible i identificant clarament els investigadors i els grups de recerca que orienten les seves aportacions en aquesta línia.

Seria desitjable que s'identifiqués un coordinador únic respecte a l'RSU en particular i a l'aposta pel desenvolupament sostenible en general; un responsable no solament polític, sinó que pogués actuar també amb un equip tècnic, que portés a la pràctica actuacions concretes. No es tracta de desmuntar les unitats existents, ni de posar fi a l'autonomia dels serveis. Aquesta és probablement la més desitjable en el dia a dia d'unes tasques que coneixen i desenvolupen; però l'existència d'un òrgan coordinador permetria analitzar de manera global la feina que es duu a terme, buscar punts en comú i posar en contacte unitats quan fos convenient. Es tracta, doncs, de promoure la creació de sinergies entre serveis per tal de multiplicar-ne els resultats. A més, l'existència d'un òrgan coordinador permetria

assegurar la coherència en totes les accions dutes a terme a la universitat i també dotar-les de la rellevància que necessiten.

Això no vol dir, però, que s'hagi de promoure un sistema vertical de presa de decisions; ans al contrari. En el treball per un canvi de paradigma, els processos també són importants i, en aquest sentit, la participació i el debat són part de l'aprenentatge envers un model de desenvolupament sostenible. Per això cal promoure la creació d'espais d'intercanvi i de discussió col·lectiva que fomentin la participació dels diferents agents implicats per a construir entre tots l'estratègia desitjada.

En l'àmbit de la docència, cal treballar per a assegurar la inclusió real de la perspectiva del desenvolupament sostenible als plans d'estudi i al contingut de les assignatures. La proposta de la UPC pot servir d'exemple d'estratègia que cal seguir, així com altres iniciatives que s'estan portant a cap en diverses universitats per tal d'incrementar el coneixement del professorat en aquest àmbit i dotar-lo d'estratègies i eines específiques que l'ajudin a implementar el desenvolupament sostenible en la docència.

Recuperant l'apartat de definicions del document, aquestes són també propostes que pretenen apropar-se al que Gaete (2011) assenyalava que s'havia d'abordar des de l'RSU. Si ho recordem, l'autor argumenta que l'RSU hauria d'estar vinculada a la docència, la investigació, les relacions amb l'entorn i la gestió universitària, i hauria d'incloure cinc aspectes concrets: la participació ciutadana, el desenvolupament sostenible, la integració o inclusió social, l'accés a les xarxes socials i la presa de decisions.

Pel que fa als àmbits de vinculació, hem vist que actualment l'RSU està vinculada, sobretot, a les relacions de la universitat amb l'entorn i a la gestió universitària, de manera que és necessari un treball per a augmentar-ne la presència a la docència i la recerca. Quant als aspectes concrets que hauria d'incloure, les actuacions que es consideren part de l'RSU tenen relació directa amb la participació ciutadana, el desenvolupament sostenible i la integració o inclusió social. Com ja hem comentat, falta reforçar la presència i l'accés a les xarxes socials i establir un sistema de presa de decisions que enforteixi les accions que cal desenvolupar i els doni coherència a.

Aquestes propostes, doncs, contenen unes mesures concretes, amb la possibilitat de treballar-hi a curt termini, que han de ser paral·leles a un treball polític general que posi el desenvolupament sostenible al centre de les agendes universitàries. Es tracta d'actuar des dels diferents àmbits, però de manera conjunta, per tal de construir universitats compromeses de ple amb actuacions en tots els àmbits d'acció, que siguin coherents i que sobrepassin la pràctica concreta per a convertir-se en part d'una identitat única de la institució.

En el context actual d'interès creixent pel desenvolupament sostenible, promogut a escala mundial per les Nacions Unides i altres organismes supranacionals, treballar perquè les universitats catalanes es distingeixin pel seu compromís en l'àmbit de l'RSU hauria de ser una aposta preferent que les situaria a l'avantguarda internacional. Per a fer-ho possible, és necessari que les universitats i el Govern de la Generalitat posin l'èmfasi i els recursos necessaris per a convertir les institucions d'educació superior catalanes en un exemple de vinculació al territori, a la societat i al planeta.

També és clau el treball en xarxa, que ha de permetre enfortir les accions que es fan en cada una de les universitats, així com promoure activitats i iniciatives compartides i generar la força necessària perquè hi hagi el reconeixement institucional. Si bé aquesta xarxa està començant a construir-se, amb accions com la creació del grup de treball de l'ACUP o l'organització de seminaris interuniversitaris, és important que es formalitzi i que s'hi creï una estructura pròpia amb els recursos necessaris per a dur a terme una tasca continuada. En aquesta línia, pot ser útil estudiar la iniciativa de Campus Engage (www.campusengage.ie), una xarxa que aplega institucions d'educació superior irlandeses entorn del compromís cívic de les universitats.

10. Referències bibliogràfiques

- CELORIO, G.; LÓPEZ DE MUNAIN, A. (coord.) (2007). *Diccionario de Educación para el Desarrollo*. Bilbao: Hegoa – UPV/EHU,
- FUEYO, A. (2008). «*La Educación para el Desarrollo en la reforma de las titulaciones universitarias*». *Cuadernos Internacionales de Tecnología para el Desarrollo Humano*, 7, p. 44-48.
- GAETE, R. (2011). «*Responsabilidad social universitaria, necesidades sociales emergentes y calidad de vida de los ciudadanos: propuesta de ámbitos e indicacodres*». *Argos.*, vol. 28, núm. 54, p.191-216.
- GUTIÉRREZ, A. (2013). «Educación para el Desarrollo Humano Sostenible: construyendo ciudadanía global». *I Encuentro Interuniversitario de Sostenibilización Curricular. Diseñando la Educación para una Sociedad Sostenible*. Cátedra de Cooperación Internacional y con Iberoamérica. Departamento de Economía. Universitat de Cantàbria. Disponible en línia a:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001416/141629s.pdf>
http://universidadeuropea.es/myfiles/pageposts/encuentrosostenibilidad/pdf/Educacion_para_el_desarrollo_humano_sostenible_construyendo_ciudadania_global.pdf
- OLSEN, J. (2000). «Organisering og styring av universiteter. En kommentart il Mjosutvalgets Reformforslag». Oslo: ARENA Working Paper WP00/02. En CLOETE, N. (2002). *Transformation in Higher Education: Global Pressures and Local Realities in South Africa*. Lansdowne: Juta and Company Ltd.
- ONU (2016). <http://www.un.org/sustainabledevelopment/es/la-agenda-de-desarrollo-sostenible/>. Consultat el 23 de maig de 2016.
- PÉREZ-FOGUET, A. (2006). *Impuls de l'educació per al desenvolupament humà i sostenible a la UPC 2000-2005*. Barcelona: Consell Social, Universitat Politècnica de Catalunya.
- TAYLOR, P. (2008). El currículum de la educación superior para el desarrollo humano y social. A Global University Network for Innovation. *La Educación Superior en el Mundo: educación superior: nuevos retos y roles emergentes para el desarrollo humano y social*. Ediciones Mundi-Prensa, Madrid, Barcelona, Mèxic.
- UNESCO (2005). *Decenio de las Naciones Unidas de la Educación para el Desarrollo Sostenible. El Decenio en pocas palabras*. Disponible en línia a: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001416/141629s.pdf>.
- VILLA, R. (dir.) (2015). *L'educació per al desenvolupament a la universitat. Impulsant l'educació crítica i compromesa als estudis de grau*. Bellaterra, Cerdanyola del Vallès: Fundació Autònoma Solidària.

L'Educació pel Desenvolupament a l'Educació Superior

Tendències i experiències en l'àmbit
internacional i implementació a les
universitats públiques catalanes

ACUP ASSOCIACIÓ
CATALANA
D'UNIVERSITATS
PÚBLIQUES

info@acup.cat www.uab.cat/fas
www.acup.cat

